

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

**Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap**

Jämställdhetens rum

- Genusmaktordningar i landskapsarkitektur och på offentliga platser

The space of gender equality

- Gender power structures in landscape architecture and public spaces

Elin Svensson och Tuva Hardorp

Självständigt arbete • 15 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2018

Jämställdhetens rum

- Genusmaktordningar i landskapsarkitektur och på offentliga platser

The space of gender equality

- Gender power structures in landscape architecture and public spaces

Elin Svensson och Tuva Hardorp

Handledare: Mats Gyllin, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi.

Examinator: Anna Peterson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2018

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: genusperspektiv, kön, feminism, feministisk teori, offentlig miljö, samhällsplanering

För att kunna arbeta för ökad jämställdhet måste man till att börja med förstå hur ojämställdhet skapas och återskapas. Här är genusperspektiv ett hjälpmedel för att se på världen från ett annat håll.

Larsson & Jalakas, 2014, s. 14

Sammandrag

Landskapsarkitektutbildningen saknar en övergripande genusanalys på det arbete som utförs i rollen som landskapsarkitekt. Syftet med denna uppsats är att öka förståelsen för hur dagens normer påverkar arbetet som landskapsarkitekt och vad det får för konsekvenser. Denna litteraturstudie har utförts genom undersökningar av ämnena genus och landskapsarkitektur.

Människor både påverkar och påverkas av samhället och den fysiska miljön. Genom att inse att platser inte per automatik är könsneutrala, utan utgår från mannen som norm, finns en möjlighet att bryta mönstren och hitta andra tillvägagångssätt i arbetet med rum och platser. De fysiska strukturer som skapas genom planering och gestaltning kan bidra till, eller hindra skapandet av det goda samhälle som framtidsvisioner aspirerar till. En aspekt av genusperspektivet inom planering är att synliggöra de olika människor som ska använda miljön, detta gör planerarens uppfattning om människor och deras värderingar viktig.

I dagens samhälle har män och kvinnor i princip samma rätt att ta det offentliga rummet i besittning. Trots detta lever traditionella synsätt på könsroller kvar. Staden innehåller gränser, både synliga och dolda, många skapade genom gårdagens stadsbyggande. Dessa gränser finns kvar och inverkar, ofta undermedvetet, på sättet vi lever och rör oss - trots att de inte längre uttalas. Beroende på könstillhörighet påverkas därför rörelsefriheten. När det gäller offentliga rum är det trots allt män som har det maktmässiga övertaget, då det varit mer accepterat för dem att vistas i staden och då dessa tankesätt lever kvar. Vi anser därmed att det är nödvändigt att ha jämlikhet, där jämställdhet ingår, som ett mål för landskapsarkitekturen.

Nyckelord: genusperspektiv, kön, feminism, feministisk teori, offentlig miljö, samhällsplanering

Abstract

The landscape architectural education lacks an overall gender analysis on the work performed in the role of landscape architects. The purpose of this thesis is to increase the understanding of how today's norms affect landscape architects and the consequences this brings to their work. This study of literature has been conducted through gender studies applied on the landscape architecture field.

People both influence and get influenced by society and the physical environment. By realizing that places are not automatically gender neutral, but based on men as the norm, there is an opportunity to break these patterns and find other approaches to the creation of space and place. The physical structures designed through planning can contribute to, or hinder, the creation of the good society that is envisioned for the future. One aspect of the gender perspective on planning is to make the variety of people that will use the space visible. This makes the planning's perception of people and their values crucial.

In today's society, men and women basically have the same right to occupy the public space. Nevertheless, traditional views on gender roles remain. The city contains borders, both visible and hidden, many created by city planning throughout history. These boundaries still exist and influence, often subconsciously, the way we live and move in the city - even though they are no longer pronounced. Depending on gender, the freedom of movement is therefore affected. In the case of public space, men still have the power, since it has been more accepted for them to dwell in the city. These thoughts still linger. Therefore it is considered necessary to achieve gender equality in landscape architecture.

Keywords: gender perspective, feminism, feminist theory, public environment, community planning

Förord

Under detta kandidatarbete har ett sökande efter genus i förhållande till landskapsarkitektur drivit oss. Vi har båda sedan tidigare haft ett intresse för jämställdhetsfrågor och genus. Under arbetets gång har vårt engagemang växt i takt med ambitionen att greppa hur landskapsarkitektur och jämställdhet interagerar. Från början önskade vi skriva om rumsligheter och hur dessa påverkar oss, för att senare gå mot hur de påverkar människor beroende på genus och de maktordningar som finns. Eftersökningar ledde oss istället in på den något smalare, men fortfarande övergripande inriktningen genus och jämställdhet. Våra egna iakttagelser kring hierarkier på utbildningen, snedfördelningen mellan könen på föreläsningar och i klassrummet, samt den uteblivna genusanalys i vårt gestaltande av offentliga platser motiverade oss att jobba vidare med dessa tankar. Därmed tog uppsatsen sin nuvarande form. Vi önskar Dig en trivsam läsning samt att arbetet skapar entusiasm för ämnet, likt den som finns hos oss.

Tack till Mats Gyllin för handledning och utlåning av litteratur.

Elin Svensson

Tuva Hardorp

Alnarp 2018-05-22

Innehållsförteckning

Sammandrag

Abstract

Förord

Innehållsförteckning

1 Inledning	11
1.1 Bakgrund	11
1.2 Mål och syfte	12
1.3 Material och metod	13
1.3.1 Avgränsning	13
2 Genus	15
2.1 Begrepp	15
2.1.1 Genus och kön	15
2.1.2 Genussystem	15
2.1.3 Jämställdhet	16
2.1.4 Mannen som norm	16
2.1.5 Härskartekniker	17
2.1.6 Intersektionalitet	18
2.1.7 Queerperspektiv	19
2.2 Könneutralitet	19
3 Landskapsarkitekturens roll	20
3.1 Kvinnor som landskapsarkitekter	20
3.2 Landskapsarkitektur som grepp	21
4 Genus och landskapsarkitektur	22
4.1 Genus och planering	22
4.2 Genus och gestaltning	26
5 Offentliga rum ur ett genusperspektiv	29
5.1 Offentlig och privat sfär	29
5.2 Tid, rum och trygghet	31
5.3 Historisk uppdelning av kvinnor och män	36
5.4 Historiska tankesätt lever kvar	39
6 Sveriges jämställdhetspolitik	40
6.1 De jämställdhetspolitiska målen	40
6.2 Landskapsarkitekturens relation till målen	41
7 Landskapsarkitektur och genus i framtiden	44
8 Diskussion och avslutande reflektion	49
8.1 Tankar kring litteratur och studie	49
8.2 Förslag på angreppssätt och vidare forskning	52
8.3 Slutsats	53
9 Referenser	55

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under landskapsarkitektutbildning har det saknats en övergripande genusanalys på det arbete som utförs i rollen som landskapsarkitekt. Analysen har delvis varit inkluderad i undervisningen endast i de fall lärare och föreläsare har haft jämställdhet som intresse. Därför ser vi ett behov av material med ett övergripande genusperspektiv på landskapsarkitektur som kan uppmärksammas under utbildningen. Detta för att få ett gemensamt och grundläggande genusperspektiv på yrkesrollen. Varför detta material saknas kan bero på ämnets bredd och att det tvärvetenskapliga spannet landskapsarkitektur sträcker sig över är svårt att samla under enbart *en* analys. Detta har också varit arbetets största utmaning tillsammans med sökandet efter yrkesrelevant material.

Detta arbete har ingen möjlighet att vidröra hela spektrat av genus och landskapsarkitektur, men vi önskar uppmärksamma genusvetenskapens insikter och hur de kan appliceras på vårt yrke. Bara genom att denna uppsats skrivs och publiceras hoppas vi kunna göra ämnet något mer lättillgängligt för de som är intresserade.

På samma sätt kan vi se att genusvetenskapen kan ge oss kunskaper som kan omsättas i handlingar när det kommer till en jämställdhetsambition inom arkitektur och planering.

(Fast & Nilsson, 2013, s. 35)

Genusvetenskap är ett vetenskapligt forskningsfält och jämställdhetsarbete handlar om politiska insatser, därför är det essentiellt att förstå begreppens olika innebörd. Ett jämställt samhälle skapas genom att det ur genusforskningen hämtas lärdomar som kan utforma den bas för politiska åtgärder där jämställdhetsmålen realiseras (Fast & Nilsson, 2013, s. 36). Om landskapsarkitekter på liknande vis tar del av den kunskap som finns inom genusvetenskapen och omsätter den till handling kan jämställdhetsarbetet bli en större del av vår yrkesintention då vi menar att landskapsarkitektyrket också är politiskt.

Detta arbete resulterar inte i handfasta lösningar, utan vi ser uppsatsen som ett förarbete till ytterligare diskussion som förhoppningsvis kan leda till en större medvetenhet kring genusvetenskap inom landskapsarkitektur. Dessutom menar vi att det inte finns några snabba lösningar på dessa komplicerade problem. Därför ligger fokus på genusvetenskapen och grundläggande arbete till vidare forskning som i sin tur kan fokusera på “handlingarna”, det vill säga jämställdhetsarbetet.

Könsrelationerna har alltså en rumslighet som kopplar samman konstruktionen, identiteten och det ömsesidiga forandet av rum, kön och genus och etnicitet. En aspekt av den ojämställda maktbalansen mellan män och kvinnor är rumslig.

(Forsberg, 2005, s. 26)

Vi uppmärksammar hur samhället ser ut idag och tydliggör varför det behövs en förändring i människors tankesätt. Landskapsarkitekter måste vara normkritiska för att en förändring ska ske. För att utveckla våra tankar kring ämnet har vi jobbat fram en huvudfrågeställning:

Varför är ett genusperspektiv viktigt inom landskapsarkitektur och hur tar (genus)maktordningarna sig uttryck i det offentliga rummet?

Frågeställningen har även brytits ned till:

- Hur ser (genus)maktordningarna ut idag och förr?
- Vad får det för konsekvenser?
- Vilken roll har landskapsarkitekten i detta?

1.2 Mål och syfte

Målet med arbetet är att skapa en medvetenhet hos landskapsarkitekter för vilka (genus)maktordningar yrkesrollen bör förhålla sig till när offentliga rum utformas.

Syftet är att öka förståelsen för hur dagens normer påverkar arbetet som landskapsarkitekt och vad det får för konsekvenser.

1.3 Material och metod

Denna litteraturstudie har utförts genom undersökningar av ämnena genus och landskapsarkitektur och av sammanställning samt jämförelser av texter relevanta för frågeställningen. Centrala delar av materialet är vetenskapligt granskat och fakta är insamlad systematiskt. Materialet är analyserat utifrån ett genus- samt landskapsarkitekturperspektiv. I och med omfattningen av arbetet och ämnets bredd har det inte utförts någon annan studie än den litterära, som till exempel platsstudie. Att utföra platsstudier på en sådan generell nivå anser vi vara både utmanande och tidskrävande för den kursperiod som varit tillgänglig. Fokus har istället legat på en övergripande reflektion, då många aspekter samverkar i ämnesvalet. Det har varit en utmaning att strukturera arbetet då ämnets olika delar ofta hört samman och passat in under fler rubriker än en. Vi är två personer som arbetat med denna uppsats och har delat lika på arbetet. Under processen har vi funnit stöd i varandra och genom diskussioner har vi kunnat utveckla arbetet tillsammans. Till en början delade vi upp litteraturen mellan oss men har bearbetat texterna gemensamt. Stora delar av tiden har vi suttit tillsammans men vi har också jobbat enskilt. Detta har möjliggjorts genom ett gemensamt dokument som gett oss båda en överblick över arbetet under hela processen.

1.3.1 Avgränsning

Den främsta avgränsningen samt utgångspunkten i denna uppsats är genusperspektivet, med detta är det främst jämställdhet som kommer att behandlas. Det finns ett flertal litteraturstudier och rapporter som behandlar genus och (o)trygghet, detta är något vi valt att inte ha som fokus då ämnet redan är välkänt och då denna sortens formuleringar kan stärka bilden av kvinnan som offer i det offentliga rummet. Om (o)trygghetsdiskursen är det enda som lyfts riskerar diskussionen om kvinnors tillgänglighet till offentlig yta bli alltför snäv då vi anser att det finns fler aspekter att beakta.

Begränsningen av arbetet gällande jämställdhet innebär att faktorer som ålder, etnicitet eller funktionsvariationer inte hamnar i fokus i analysen. Med den litteratur och forskning vi har haft tillgång till har arbetet främst utgått från ett svenskt och europeiskt perspektiv, till viss del även ett amerikanskt.

Landskapsarkitektens roll behandlar främst offentliga ytor och allmänna platser. Vi menar att det offentliga och privata är sammankopplat i vardagslivet, därför har även den privata sfären berörts till viss del. Vi diskuterar och problematiserar de aspekter som har med landskapsarkitektens roll som samhällsformare att göra och vad en saknad av genusperspektiv får för konsekvenser.

Ingången på arbetet var från början att skriva om icke-män för att kunna inkludera personer som definierar sig som något utanför de snäva termerna man och kvinna, till exempel icke-binär och queer. I den litteratur vi funnit kring ämnet *offentliga rum* saknas detta perspektiv, de få artiklar vi hittat inom området har haft en avgränsning som gjort att de inte kunnat inkluderas i denna mer övergripande studie. I och med att mycket av tidigare forskning utgått från män och kvinnor har även denna uppsats tagit den riktningen. Ett mindre avsnitt i studien avhandlar queerperspektivet men möjligheten att innefatta perspektivet i analysen har inte varit utförbar i den utsträckning som önskats. Därför hoppas vi att forskning kommer inkludera mer av detta i framtiden.

Genusperspektivet tillhör den feministiska rörelsens tankegångar och kräver en avgränsning för att begripas. Uppsatsen utgår från Lena Gemzöes (2010, s. 13) definition av feminism; *“En feminist är en person som anser 1) att kvinnor är underordnade män och 2) att detta förhållande bör ändras”*. Den feministiska samhällsanalys Gemzöe (2010) diskuterar och föreslår är en systematisk ordning mellan könen som visar sig i alla avseenden av samhällslivet.

2 Genus

2.1 Begrepp

2.1.1 Genus och kön

“*Genus är latin och betyder slag, sort, släkte, kön*” (Hirdman, 2010, s. 11). Kön är inom det svenska språket ordet som beskriver det biologiska könet. Betydelsen av ordet *genus* som det används idag togs fram inom den feministiska forskningen under 80-talet och översattes då från engelskans *gender* (ibid.). Genus är ett dynamiskt begrepp som beskriver könet som socialt och kulturellt format och används för att kunna analysera kvinnors underordning och den medverkan män och kvinnor har i den. Genus skapas av isärhållning mellan könen (Gemzöe, 2010, ss. 76-95; Larsson & Jalakas 2014 s. 47). Att genusbegreppet är dynamiskt innebär att det inte bör förknippas med “*statiska termer som behov eller med biologiska egenskaper*” eftersom det har att göra med processer och erfarenheter som präglas av sin föränderlighet. Detta innebär att de uttryck vi anser lämpliga för kvinnor och män, hur de ska leva sina liv, ständigt skiftar (Larsson & Jalakas 2014, s. 47).

2.1.2 Genussystem

Genussystemet innebär en kritik mot samhällets sätt att se på kön utifrån en politisk ståndpunkt. Begreppet genus infördes för att beteckna det socialt och historiskt tillskapade kön som feminismens konstruktivistiska uppfattning betonar. Detta spänner över flera samhällskategorier som de sociala, ekonomiska och politiska systemen. De två principer som genussystemet utgår från är att könen hålls isär genom att olika attribut tillskrivs dem; män och kvinnor blir då motsatspar. Den andra principen innebär att mannen genom den hierarkiska ordningen får en högre position över kvinnan i samhället (Gemzöe, 2010, s. 80).

2.1.3 Jämställdhet

Att blanda ihop begreppen jämställdhet och jämlikhet är lätt hänt. *“Båda handlar om människors lika värde, men medan jämlikhet inbegriper alla individer är jämställdhet ett begrepp som fokuserar på jämlikhet mellan just kvinnor och män. Jämlikhet inkluderar alltså jämställdhet”* (Larsson & Jalakas 2014, s. 34). Jämställdhet innebär därmed en jämlikhet mellan kvinnor och män (ibid.). Att perspektiv som trans och queer blir förbisedda när det talas om jämställdhet, är en kritik som ofta riktas mot detta begrepp (Andersson, 2016, s. 14).

2.1.4 Mannen som norm

Mannen som norm innebär en jämförelse mellan kvinna och människa där mannen ses som människan i singularis i samtal och tänkande (Hirdman, 2010, s. 59). När perspektivet utgår från manliga synsätt blir kvinnan osynlig och framstår som underlägsen, detta kallas *androcentrism* (Gemzöe, 2010, s. 151). När detta sker tar män plats på kvinnors bekostnad bara på grund av att de är män (Hirdman, 2010, s. 59).

Den manliga normens primat är faktiskt en företeelse som män måste förhålla sig till, medvetet eller inte. Genom att benämna män som normbärare ger man dem en omständighet att förhålla sig till, en omständighet med såväl individuellt psykologiska, som sociala, historiska konsekvenser.

(Hirdman, 2010, s. 62)

Inom feminismen talas det om hur genus är en relationell kategori vilket betyder att kvinnligt alltid ska förstås i samband till manligt. Kvinnor är det som män inte är, och män det som kvinnor inte är - där skapas skillnaden. De attribut som associeras till mannen betraktas som mer värdefulla och är normbildande jämfört med de som kvinnan förknippas med. Män i den västerländska kulturen har genom historien lyft fram sig själva som subjekt och har därmed fastställt kvinnan som “den andra” (Gemzöe, 2010, s. 151). Kvinnan tolkar, utifrån sin egen subjektivitet, sig själv som både “den andra” och som sig själv. Därmed är hon sin kropp samtidigt som hennes kropp är något annat än henne själv (Hellman, 2011, s. 6). I

maktobalansen skapas subjekt-relationerna, samtidigt som de är dynamiska. *“Objektifieringen gör att många kvinnor känner sig hotade även om de inte varit utsatta för övergrepp eller konkreta hot”* (Listerborn, 2002, s. 35). Detta innebär att när kvinnor hör talas om andra kvinnor som blivit utsatta för våld hamnar även de i positionen som objekt, medan våldet ses som en kulturellt manlig gärning (ibid.).

2.1.5 Härskartekniker

Våld och hot om våld är en av de sju härskartekniker Berit Ås tagit fram. För att upprätthålla maktordningar använder en dominerande grupp härskartekniker, i Ås forskning - samt i denna text - syftar det på män som diskriminerar kvinnor, både i nutid och i historien. Härskarteknikerna återkommer ständigt i vårt vardagsliv och förekommer i både *“tal, skrift och kroppsspråk”*, men också i sätten de sägs på och i det som inte uttalas. Att konstant exponeras för dessa tekniker leder till skuld-, skam- och oduglighetskänslor. Att ständigt utsättas för härskartekniker förknippas med att vara kvinna, både som individ och som grupp vilket leder till att underordningen reproduceras. Mäns våld mot kvinnor är en strukturell del av maktordningen och ett av de mest extrema sätt att utöva makt på. Våld och hot om våld menar Ås hör till samma härskarteknik. Detta betyder att det inte finns någon distinkt åtskillnad mellan *“våld, hot om våld och sexuella ofredanden”* och att övergrepp inträffar på en skala från grova våldsbrott till mindre grova handlingar som inte ens behöver vara kriminaliserade. En höjd röst eller ett sexuellt ofredande kan av rättsväsendet ses som marginellt men för en drabbad kvinna kan en sådan situation kännas mycket hotfull och farlig (Sevelin, 2015, s. 34).

“Det är när mäns våld mot kvinnor betraktas som en del av en maktstruktur som det blir intressant att särskilja den från en allmän rädsla för brott” (Sevelin, 2015, s. 35). Den generella oron för att bli brottsutsatt är inte densamma som rädslan för våld som utövas inom en maktstruktur då denna inkluderas i vardagen i alla avseenden. Genom att se det grova våldet som en del av det övergripande maktutövandet blir också små överträdelser av den privata sfären en ständig påminnelse om grövre hot och brott (Sevelin, 2015, s. 35).

Redan som barn får kvinnligt kodade personer höra om risken att bli våldtagen. I och med vetenskapen om pedofili, innefattar risken även manligt kodade barn men skillnaden är att våldtäktsrisken i stort sett försvinner i samband med deras uppväxt. För kvinnor upphör aldrig risken för sexuellt våld. Andersson drar slutsatserna att *“mäns våld mot kvinnor innebär en förståelse av våldet som en del av en större helhet”* och att *“våldet ses som strukturellt, uppbyggt på ett asymmetriskt, hierarkiskt förhållande mellan könen där kvinnor generellt sett underordnas och män överordnas”* (ibid.).

Mäns privata sfär görs inte intrång på i lika stor utsträckning som på kvinnors (Sevelin, 2015, s. 23). Kvinnors privata sfär inkräktas av bland annat mäns *“visslingar, kommentarer och utrop av sexuell karaktär”*. Detta kan kopplas till samma kategori som det fysiska våldet och till att kvinnor *“alltid måste förvänta sig intrång i sin privata sfär”*. Detta har en negativ effekt på kvinnors trygghet och rörelsefrihet (ibid.).

2.1.6 Intersektionalitet

En återkommande kritik gentemot feminismen är att den ofta beskrivs handla om ojämlikheten mellan könen där analysen ofta bottnar i den vita, västerländska medelklasskvinnans perspektiv. Globalt sett är hon den mest privilegierade personen i världen förutom i relation till den vita mannen. Kvinnorörelsen i resten av världen har sin egen historia och premisser vilket betyder att andra perspektiv behöver artikuleras jämfört med de som feminister i västvärlden tar upp (Gemzöe, 2010, ss. 148-149). Förutom genus finns även andra maktstrukturer i samhället, bland annat etnicitet, sexualitet och klass (Andersson, 2016, s. 14). En kritik riktad mot genusvetenskapen är dess sätt att ofta bortse från hur kön samverkar med andra maktstrukturer. Intersektionalitet är begreppet som fokuserar på sambandet mellan dessa olika maktstrukturer, där klass, etnicitet och sexualitet ingår. Detta innebär att kvinnor inte endast är kvinnor då även andra aspekter är viktiga i skapandet av ojämlikhet och i hur makt används (Andersson, 2005, s. 37; Fast & Nilsson, 2013, s. 18). *”En viktig utgångspunkt för intersektionella analyser är att människors erfarenheter, identiteter och möjligheter är givna utifrån en rad olika positioner i samhället som inte kan förstås isolerade från varandra”* (Fast & Nilsson, 2013, s. 18). De senaste åren har forskning ständigt ökad inriktning på *“hur genusordningen tar sig uttryck inom*

särbehandlande maktordningar, baserade på bland annat klass, etnicitet och sexualitet” (Andersson, 2005, s. 37).

2.1.7 Queerperspektiv

Ett queerperspektiv saknas ofta inom jämställdhetsdiskussionen, och också till stor del i denna uppsats, men skulle vara till hjälp då sättet att se på jämställdhet utifrån kvinnor och män kan tyckas snävt. Queerbegreppet är brett och kan beskrivas som *“en vidare ram inom vilken människor med olika genus- och sexuella identiteter som går på tvärs med det normativa idealet kan samlas”* (Ambjörnsson, 2006, s. 27). Fastän jämställdhetsarbetets intentioner är att inkludera fler människor så utgår det alltför ofta *“från heterosexuella relationer där föreställningar om manligt och kvinnligt finns djupt rotade och som vi därför har svårt att skaka av oss”* (Larsson & Jalakas 2014, s. 44). Larsson och Jalakas menar också att det saknas en problematisering av sexualiteten inom jämställdhetspolitiken, den förutsätts vara heterosexuell och kan därför vara en bidragande orsak till att queerperspektivet faller bort (ibid.). En term som ofta brukas i samband med resonemang kring queer- och transaspekter är cis, med cis menas *“en person vars kropp, juridiska kön och könsidentitet hänger ihop enligt normen”* (RFSL, 2018).

2.2 Könsneutralitet

Fast och Nilsson (2013, s. 71) skriver att arkitekter och planerare ofta tänker *“bara man planerar könsneutralt, så blir planeringen bra för både kvinnor och män”*. De menar att detta i många fall inte stämmer då könsneutralitet nästan alltid är detsamma som könsblindhet, det vill säga *“en oförmåga att se att kvinnor och män fortfarande lever under olika betingelser och därmed kan ha olika erfarenheter och intressen”* (ibid.). Det talas ofta om “medborgaren” som en könsneutral individ, men då samhället vi lever i har mannen som norm är denna “medborgare” därför vanligen en man. I och med detta tankesätt menar Fast och Nilsson (2013, s. 71) att kvinnor i högre grad än män lever i en omgivning som sällan underlättar, utan tvärtom ofta hindrar dem att klara dagliga sysslor. Istället ska

könsmedvetenhet eftersträvas för att ta hänsyn till både mäns och kvinnors upplevelser (ibid.).

3 Landskapsarkitekturens roll

3.1 Kvinnor som landskapsarkitekter

Ett genusperspektiv menar vi är viktigt, både inom planering, gestaltning och för branschen i sig. Att ha ett genusperspektiv på planering och gestaltning anser vi medför ett självmedvetande som också leder till en analys av fler typer av situationer. Därför vill vi hävda att även arbetsplatsen bör granskas.

Det finns många fler kvinnor i arkitektbranschen idag än vad det gjorde för bara ett par decennier sedan. Detta tycker vissa är ett bevis för en jämställd bransch, medan andra menar att denna analys är otillräcklig (Fast & Nilsson, 2013, s. 38). Larsson och Jalakas (2014, ss. 44-45) instämmer i att det finns en uppfattning om att jämställdhet kan bli till av att en större mängd kvinnor är närvarande. Detta grundas i tankegångar om att personer i egenskap av kvinnor har särskilda upplevelser, behov och kunskaper. Att kvinnor är med i till exempel planeringsprocesser skulle därmed lösa jämställdhetsfrågorna närapå av sig själv. Detta är inte sant. Genuskunskap är inte något kvinnor får gratis bara genom ett liv som kvinna, dessutom är inte arbetet för jämställdhet en kvinnouppgift, det är allas ansvar. Idén om att ett högre antal kvinnor skulle förändra till det bättre gör att männens ansvar förbises (ibid.). Att könsfördelningen är utjämnad används som ett argument för att yrkesfältet kommit långt i arbetet mot jämställdhet. När målet om utjämnad könsfördelning är uppnått anses branschen jämställd. Denna attityd gör att det slipper tänkas på andra, mer komplicerade, maktstrukturer (Fast & Nilsson, 2013, s. 38).

Fast och Nilsson (2013, s. 38) beskriver två delar i jämställdhetsarbetet - en kvantitativ och en kvalitativ. Med den kvantitativa delen menas *“en jämn könsfördelning mellan kvinnor och män i olika fält”*. Denna tycks vara lättare att få igenom än den kvalitativa som innebär *“mer eller mindre dolda maktstrukturer”* som i sin tur kan påverka *“vilka roller kvinnor och män*

tar eller får på kontoret, vad produkten av arkitekternas arbete blir och hur deras kunskap värderas” (ibid.). Genom att granska och påvisa maktförhållanden, hur ojämställdhet uppkommer och upprätthålls genom alla delar av landskapsarkitekturen kan viktiga förändringar ske. “... det betalda och det obetalda arbetet, är centrala i det här sammanhanget. Det handlar om att skapa rumsliga förutsättningar för att binda samman livet i den privata världen med livet i den offentliga sfären och ge dem samma värde och status i planeringsprocessen.” Dessa utgångspunkter vinner både män och kvinnor på (Larsson & Jalakas 2014, ss. 44-45).

3.2 Landskapsarkitektur som grepp

Hellman (2011, s. 3) diskuterar vad landskapsarkitektur innebär och beskriver det som en tvärvetenskaplig bearbetning av landskap med människan i fokus. Landskap innefattar “*alla dimensioner av stads-, kultur- och naturmiljöer*” men de som ses som offentliga är i första hand landskapsarkitektens område (ibid.). Inom yrket arbetas det med processer som formar landskapet, det vill säga planering, gestaltning och förvaltning. Skalan är bred, den varierar mellan utzoomad planering av regioner eller kommuner till inzoomad gestaltning av urbana rum (ibid.). Även Goličnik (2005, s. 39) menar att ämnet är tvärvetenskapligt då hon trycker på att planerare och designers måste ta lika stor hänsyn till “*all three aspects of design, artistic creativity, natural and social science*”.

I rollen som landskapsarkitekt är samhällsplanering ett begrepp som brukas där både regional och kommunal planering ingår. Här kan de fysiska aspekterna utvecklas med hjälp av insikter i kvinnor och mäns vardagsliv (Larsson & Jalakas, 2014, s. 10). Christensson (2015, s. 31) skriver att “*landskapsarkitektur handlar om platsskapande*” och beskriver teorier om hur vi upplever platser med alla våra sinnen. Samma landskap kan frambringa skilda reaktioner hos olika personer, beroende på föregående upplevelser och den temporära sinnesstämningen hos personen i fråga (Christensson, 2015, s. 29). Detta kan också kopplas till kvinnors och mäns olika erfarenhetsvärldar som behandlas vidare under rubrik 4.1 Genus och planering.

Det offentliga rummet har en betydande roll för människors vardag. Rummet tolkas annorlunda beroende på människors varierande genus, tidigare upplevelser och tid på dygnet. Därmed brukas och upplevs rummet på många olika sätt. *“Vissa ser hinder, andra ser en scen och ytterligare några ser eller upplever den som ett hot”* (Fast & Nilsson, 2013, s. 100). Detta grundas i en socialisering av män och kvinnor där de formas av olika köns- och genusidentiteter vilket leder till att människors tillvaro i viss mån ser olika ut. Varierande insikter, förmågor och erfarenheter ligger till grunden för detta. Kvinnors och mäns rörelser i allmänna rummet kan därmed se olika ut (ibid.).

Fast och Nilsson (2013, s. 100) anser att många av de offentliga miljöer vi upplever inte är helt genomtänkta i sin formgivning. Många ytor är obbyggbara eller används som säkerhetsavstånd. *“Likt skillnaden mellan skog och park kan det även vara skillnad på icke formgiven offentlig plats och den som har en genomtänkt utformning”* (ibid.). De fortsätter att trycka på vikten av den offentliga platsens utformning och menar att fokus borde flyttas bort från byggnaderna till ytorna däremellan; det är de här platserna som många fler har tillgång till. Detta kan tolkas som att de offentliga platserna, till skillnad från byggnader, är de miljöer som är mest inflytelserika och som påverkar samhället till störst del. Genom en fokusförflyttning från hus till utemiljö kan jämställds- och jämlikhetsplanering bli en viktig del i förståelsen och utformningen av den offentliga platsen i ett inkluderande samhälle (ibid.).

4 Genus och landskapsarkitektur

4.1 Genus och planering

Genusperspektivet innebär att utmana normer i form av invanda rutiner i planeringsverksamheten. Det är inte gjort i en handvändning och inte något som låter sig göras utan att dra nytta av erfarenheter från både genusforskning och planeringsteori. Inget av dessa är något självändamål utan skall ses som hjälpmedel för att utveckla praktiken.

(Larsson & Jalakas, 2014, s. 14)

Larsson (2006, s. 30) behandlar planeringens teorier och praktik i relation till jämställdhetens teorier och praktik och menar att det först är i detta möte som potentialen att skapa nya förhållningssätt i planeringspraktiken kommer till. Denna potential har möjlighet att omkullkasta underordningens mekanismer och bidra till en stärkt jämställdhet i samhället (ibid.).

Om ojämlikheter och dominans fortsätter att vara ett resultat av planeringspraktiken, som så ofta är fallet, måste man undersöka bakomliggande teorier och metoder och vad som upptäcks där måste åtgärdas.
(Snyder, 1995, s. 99)

Det finns två frågor som Larsson (2006, s. 30) bedömer som centrala i en könsteoretisk analys av planering. Den ena behandlar brukandet av termen behov, den andra berör frågan om ökad representation av kvinnor är nog för att säkra makten över rummet. För att det politiska målet om att ökad jämställdhet i samhället ska kunna gynnans nämner Larsson att det krävs nya diskussioner och planer kring ett planeringsteoretiskt förhållningssätt som inte är kopplat till dagens könsmonster.

Inom fysisk planering har det varit mödosamt att få genusfrågorna att slå rot. Kunskap som sammanställts har fått föga respons, något Larsson (2005, ss. 224-225) menar kan ses som att den nuvarande planeringspraktiken är mycket svårförändrad. Larsson anser även att planerarnas kluvenhet kring jämställdheten är förklarlig då regeringens mål för jämställdhet i planeringen många gånger är vaga. En problematik menar Larsson ligger i att de är just mål och att det därmed saknas verktyg för att göra dem nåbara. Larsson menar att situationen fastställs om planerarna utgår från dagens ojämställda samhälle i sitt arbete, utan att ha jämställdheten i fokus. Genom att ersätta jämställdhetsbegreppet med genusbegreppet och granska underordningens mekanismer under planeringsprocessen anser Larsson att detta kan ge nya angreppssätt för planeringen. Läs om de jämställdhetspolitiska målen under rubriken 6 Sveriges jämställdhetspolitik.

Den fysiska planeringen utgår från att kvinnor och män lever i olika erfarenhetsvärldar. Den kvinnliga erfarenhetsvärlden får ofta företräda de "mjuka" värdena medan männens motsvarar de "hårda eller tekniska" (Larsson, 2005, s. 222). Med vardagslivsperspektivet kommer en strävan om "*att få vardagslivet att gå ihop*" genom utvecklad jämställdhetsplanering. Larsson tolkar detta som att det gäller både kvinnor och män. Detta begrepp innefattar inte endast vård och omsorg, utan inkluderar även lönearbetets aktiviteter, som till exempel resor till och från arbetet.

"Kvinnor förväntas vilja ha stark exponering, öppna rum där man flanerar och strosar omkring, hälsar på varandra och visar upp sig, säger Domosh och Seager" (Forsberg, 2005, s. 27). Denna beskrivning passar väl in på Moderna Museet i Stockholm efter att detta byggdes om. Analysen av museet resulterade i att detta var en plats för kvinnor. Gratis inträde och café med många barnstolar och frikostiga ytor till barnvagnar vid borden har gjort att platsen som förr sågs som en manlig domän nu omkönats (Forsberg, 2005, s. 28). Lokalerna har också fått en ny ljussättning - den tidigare "*sobra belysningen*" har nu blivit stark och vit och beskrivs som "*klinisk*" (ibid.). Dessutom har butiken expanderat. Jämförelser kan dras mellan museets starkt belysta shop och exempelvis sminkavdelningar i dagens varuhus. I Forsbergs text kopplas 2000-talets trend att bygga om, och omköna, museum med feminiseringen av varuhus på 1800-talet. Alltsedan kommersen blev kulturaliserad för kvinnor vid sekelskiftet 1900, har denna shopping-kultur etablerats (ibid.). I kombination med Forsbergs (2005, s. 23) beskrivning av förortstorget där män vistas utan uppenbar anledning, medan kvinnor har ett ärende, kan shopping tolkas som kvinnors anledning att besöka offentliga platser.

En aspekt som ofta uppkommer i samband med feministisk planering är trygghet. Det finns en uppfattning om att "*kvinnor är räddare än män och att det är rädslan för våldtäkt som utgör orsaken till rädsla*" (Listerborn, 2002, ss. 206-207). Listerborn menar att kvinnors rädsla förefaller överdriven och onyanserad då hotens ursprung sällan avhandlas. Kvinnors rädsla yttrar sig i den könsordning som finns idag vilket leder till att fokus hamnar på kvinnans synvinkel samtidigt som männens fortsätter vara dold. Trygghetsprojekt som riktar in sig på kvinnors känsla av utsatthet mynnar ofta ut i ökad belysning och reducering av buskage. En ökad trygghetskänsla kan ge kvinnor större flexibilitet i staden men

maktperspektivet kvarstår där kvinnan fortsatt har rollen som offer (ibid.). *“Det är en balansakt att arbeta för att motverka rädsla, mellan att lyfta fram ett problem och att riskera att samtidigt stigmatisera grupper i samhället som farliga (män) och rädda (kvinnor)”* (Listerborn, 2002, s. 252).

Planering innebär bland annat att utforma *“ett socialt hållbart samhälle”*, alltså en god miljö för alla (Larsson & Jalakas, 2014, s. 57). Enligt Larsson och Jalakas kan det lätt förbises, trots riktlinjer och förarbeten. En aspekt av genusperspektivet inom planering är att synliggöra de olika människor som ska använda miljön, detta gör att planerarens uppfattning om människor och deras värderingar är viktig.

“Om vissa grupper tilldelas särskilda behov blir de även indirekt gjorda till något som står utanför normen, det som är “normalt”” (Fast & Nilsson, 2013, s. 44). Fast och Nilsson förklarar att om dessa grupper med särskilda behov är kvinnor, människor med funktionsvariation, hbtq-personer, barn, äldre och invandrare så skulle normen vara en vit, medelålders, svensk, heterosexuell man. *“Men en funktionsnedsatt människa blir inte handikappad förrän brister i miljön uppstår”* (ibid.). Om de “särskilda behoven” hade varit norm så hade risken för brister i miljön minimerats. Larsson och Jalakas (2014, s. 60) menar också att om kvinnor uppfattas som en speciell grupp finns en risk att deras erfarenheter underordnas, då dessa ses som speciella behov eller intressen. Fast och Nilsson trycker på att vi inte får förutsätta att dagens olikheter mellan män och kvinnor skapar behov som förblir statiska. Då riskeras ojämställdheten som finns idag att befastas. Istället är det viktigt att urskilja och lyfta fram, utan att samtidigt könskoda de nedärvda erfarenheter och upplevelser som kvinnor och män besitter (Fast & Nilsson, 2013, s. 44).

Larsson och Jalakas (2014, s. 54) menar att inom samhällsplanering passar det bättre att använda sig av ett alternativt begrepp av mannen som norm, nämligen *“den paternalistiska, faderliga, normen”*. I historien har planerare periodvis varit mycket intresserade av folkets välfärd och hälsa. Exempelvis byggdes vattenledningssystem, reningsverk och badhus omkring år 1900 för att gynna folkhälsan. Ett annat exempel är under planeringen av miljonprogrammet, 1965-1975, då yrkeskåren dominerades av män. Tanken var god, med fokus på det sociala - *“det goda grannskapet”* och *“den goda bostaden”*, men planeringen

präglades av en konservativ syn på familjen där mannen arbetade och kvinnan var hemmafru. Larsson och Jalakas påstår också att det saknades ett *“genuint intresse för människornas, individernas, önskemål och synpunkter”*, då det mer rörde sig om att tillrättalägga livet för medborgarna utan att egentligen bry sig om vad dessa tyckte och tänkte (ibid.).

4.2 Genus och gestaltning

Med den byggda omgivningens utformning och funktion kommer många olika meningar om vilket slags inflytande den kan erkännas ha. *“Vissa anser att en form i sig inte kan vara varken jämställd, feministisk eller normkritisk, utan att det är processen bakom som har en alternativ form och att det är detta som ger utslag i stadsmiljön”* (Fast & Nilsson, 2013, s. 30). Samtidigt går det inte att förneka den inverkan de materiella ramar det offentliga rummet sätter för vardagslivet. Dessa influerar vilka människor vi möter, hur ofta och på vilken slags plats detta sker. Fast och Nilsson menar att en bidragande tanke till detta kan vara, som tidigare nämnts, att *“jämställdhet är en politisk ambition”* och att arkitektur därmed kan vara *“ett politiskt instrument”* (ibid.).

Att kategorisera och göra förenklingar är ett ofta använt arbetssätt för att undersöka och lösa olika företeelser. *“Ett specialfall är uppdelningen i endast två fack eller kategorier som ömsesidigt utesluter varandra. Dessa motsatser benämns ibland dikotomier”*. Användandet av dessa kritiserar ideligen av genusforskare genom att dessa bidrar till *“isärhållande och underordning”* (Listerborn, 2002, s. 18). Just dikotomier gällande kvinnor och män är något som genusvetenskapen kritiserar och diskuterar. *“Dikotomier är konstruerade motsatsförhållanden, alltså två ömsesidigt uteslutande kategorier. Det som är kvinnligt är inte manligt och vice versa”* (Fast & Nilsson, 2013, s. 19). När kvinnor och män polariseras på detta sätt befästs olikheter samtidigt som egenskaper som är lika dämpas. Manligt blir motpolen till kvinnligt på samma sätt som homosexualitet blir antonymt till heterosexualitet, allt detta genom sociala och kulturella konstruktioner (ibid.).

Dikotomier används för att forma synbarligen lättolkade kategorier, men för oftast också med sig värderingar, där några grupper får högre värde än andra. Här tar Larsson och Jalakas

(2014, s. 65) upp några förslag på vilka dessa kan vara; *“kultur/natur och offentligt/privat”*. Också produktion/social reproduktion kan tolkas som kontraster eller dikotomier. Det västerländska samhället har historiskt sett länge använt sig av dualism för manligt/kvinnligt som därmed varit tätt sammankopplat med detta tänkande. *“Kvinnor har kopplats ihop med privat och natur och underordnats offentligt och kultur, som associerats med män. Ett alternativt sätt att beskriva förhållanden som bättre motsvarar kvinnors erfarenheter av verkligheten är att se produktion och social reproduktion som två ytterligheter på en skala”*. Egentligen är det mycket sällsynt med dessa tydliga motsatser, det handlar snarare om att båda delarna är närvarande eller om *“en position någonstans mitt på skalan”* (Larsson & Jalakas, 2014, ss. 64-65). Begreppen produktion och reproduktion diskuteras vidare i kapitel 5.1 - Offentlig och privat sfär.

Att lyfta fram kvinnors *“rumsliga problem”* var något den andra vågens feminister gjorde. *“De menade att i den fysiska miljön framträder en patriarkalt präglad rumslig utformning och organisation”*; den fysiska miljön var gjord av och för män (Listerborn, 2002, s. 18). När män svarat för rumsreproduktionen har kvinnor varit användare av ytorna samtidigt som deras upplevelser inte tagits i akt av de manliga planerarna och arkitekterna. Detta påverkar kvinnor som gjort försök att göra ärenden på stan med barnvagn. Dessutom använder kvinnor i högre grad kollektivtrafik, cykel, gång och andra färdmedel än bil, medan männen använder bil och bilen är oftast högst prioriterad (ibid.). Forsberg (2005, ss. 23-24) menar att det funnits ett *“maskulint planeringsideal där trafikplaneringen framhävs före människorna”*.

Penny Sparke, feministisk teoretiker och designhistoriker, har framhävt det som anses *“neutralt och eftersträvensvärt inom västerländsk visuell kultur”* (Andersson, 2016, s. 19). En *“god design”* har präglats av modernistiska tankar och har haft stor betydelse i skapandet av såväl dagligvaror som arkitektur där de sedermera granskats och ansetts som endera *”bra”* eller *”dåliga”*, långt efter att den modernistiska eran passerat. (ibid.). Bra smak och smaklöshet har en tydlig gräns mellan sig och värderas på sätt som bidrar till att understryka och upprätthålla klass- och könsskillnader (ibid.).

Inom perceptionsforskningen anses människor ha ett behov av att förstå helheter, det vill säga former som är *“avgränsade, slutna och strukturerade”* (Altenius, 2011, s. 15). För att

omvandla intryck använder sig det mänskliga sinnet av flera, både medvetna och omedvetna processer. Där hittas mönster bland informationen som intagits via sinnena och bearbetas för inpassning i förväntade strukturer efter tidigare erfarenheter. På så sätt kan vi till exempel känna igen ansikten och navigera i en stad (ibid.).

Där människan känner ett starkt samspel till den fysiska miljön underlättas de handlingar som krävs för platsens användning och för att förstå dess innebörd. Detta är något som är särskilt viktigt då människor med olika bakgrund möts vilket ofta sker på just offentliga platser.
(Altenius, 2011, s. 17)

Insikter kring människans samspel med miljön kan, tillsammans med en genusanalys, ge möjlighet att utveckla gestaltningen av offentliga rum så att dessa blir mer jämställda och inkluderande.

Ett stort problem i formgivningen av det offentliga rummet är hur icke-önskvärda människor fasas ut (Sevelin, 2015, s. 33). Detta är en fara för demokratin och den funktionella staden. Rum som utformas för att vissa människor med särskilda egenskaper ska stängas ute blir även ogästvänligt för många fler, även för den grupp platsen är skapad åt. Att forma platser med skepticism som utgångsläge är ingen bra förutsättning för att skapa levande platser. De verksamheter och människor som ses som icke-önskvärda har även en benägenhet att breddas om sådana åsikter godkänns (ibid.). Att försvaga en ytas livlighet genom *“att aktivt stänga ute vissa grupper eller som resultatet av en privatisering eller kommersialisering av rummet”* gör platsen till mindre inkluderande och många gånger är det då i allmänhet bara turister och medelklass som vistas på platsen. Detta leder till att platsens användning blir mindre omfattande men även att *“hela det offentliga rummet och i förlängningen mötet mellan individer från vitt skilda grupperingar”* påverkas och blir sämre (ibid.).

5 Offentliga rum ur ett genusperspektiv

5.1 Offentlig och privat sfär

Offentligt rum är ett mångsidigt begrepp med en lång historia och många olika dimensioner och beskrivningar.

(Jerima, 2013, s. 5)

Det offentliga rummet som begrepp har funnits allt sedan marknadsplatsen i det antika Grekland där människor möttes, gjorde inköp och förde politik. Sedan dess har det offentliga rummets definition skiftat och idag inkluderas fler ytor som till exempel *“parker, gator, torg ... shoppingcenter och andra inomhusutrymmen”* (Jerima, 2013, ss. 5-7). Det offentliga och privata har flera betydelser, allt från fysiska rum till kulturella mönster där handlingar såväl samhälleliga som individuella försiggår. Det finns en separering mellan det offentliga och privata som varit aktuell alltsedan att det offentliga rummet uppstått. Med detta har ett samspel mellan privat och offentligt alltid förekommit (ibid.).

En vanlig indelning av samhället även inom politisk teori är privat och offentlig sfär (Gemzöe, 2010, s. 76). Lydén (2011, s. 15) menar att begreppet offentlighet har två definitioner. En behandlar frihet, öppenhet och tillgänglighet, den andra gäller gemenskap. Det privata ses som motsatsen eller ett komplement till det offentliga (ibid.).

Begreppen privat och offentligt har använts i stor omfattning, under lång tid och i många olika kontexter, vilket gör dem svåra att greppa. Uppdelning har ifrågasatts från många håll, men är svår att undvika och ersätta med ett annat tänkande.

(Listerborn, 2002, s. 19)

Listerborn (2002, s. 19) menar vidare att *“staden är en rumslig utformning samtidigt som det är en juridisk enhet, en politisk arena och en kulturell arena.”* Olika former av privata och offentliga rum finns alla i staden; *“... juridiska; rumsliga; ekonomiska; kulturella; sociala,*

och de är på flera sätt relaterade till köns- och klassrelationer”(ibid.). I och med de olika vetenskapsgrenarnas inriktningar preciseras benämningarna för offentligt och privat på varierande sätt, det är därför en utmaning att diskutera dessa. Ett rum, menar Listerborn, kan genom en fysisk avgränsning tolkas som privat trots att det rent juridiskt inte måste vara på det sättet. Därmed rättar sig de sociala relationerna oftare utifrån de rumsliga aspekterna i högre grad än för de juridiska (ibid.).

När det talas om privata och offentliga rum menar Andersson (2001, s. 12) att de flesta människor är överens om vad dessa innebär. Synen på till exempel bostaden som privat, där de boende har kontroll och kan bestämma till viss del, och stadens gator, torg, affärer, med mera som offentligt och tillgängligt för alla är en allmän uppfattning (ibid.). Denna föreställning överensstämmer med sysslor kopplade till de olika definitionerna. Den offentliga sfären beskrivs med orden politik, arbetsliv och rättssystem och sammanfattas med begreppet *produktion*. Som motsats används ordet *reproduktion* för att beskriva den privata sfären vilket syftar till det som ska föra livet vidare såsom social aktivitet, omvårdnad av barn, hemarbete, sexualitet med mera (Andersson, 2001, s. 12; Gemzöe, 2010, s. 76). Andersson (2001, s. 12) menar att gränsen mellan privat och offentligt ofta beskrivs som definitiv, men att den faktiskt är flytande. Vissa handlingar, trots att de sker i privata rum, har idag gjorts offentliga genom lagstiftning. Till exempel får föräldrar inte längre aga sina barn och människor i parrelationer har ingen rätt att förgripa sig på varandra. Även offentliga fenomen kan påverkas av privata intressen. Ett exempel är när en planerare använder sig av egna erfarenheter och omedvetet påverkas av personliga intressen vid samhällsplanering. Ett annat exempel är då arbetsresor (produktion) kombineras med matinköp (reproduktion). Tillgången till olika rum ger också en bild av den flytande gränsen mellan privat och offentlig; måste inträde betalas? Behöver du vara anställd för att få tillträde? Rum kan anses privata men ändå vara tillgängliga för alla rent fysiskt, till exempel trappuppgångar i hyreshus (ibid.).

Reproduktion och produktion bör inte ses som kvinnliga eller manliga sfärer, omvärlden ska istället interpreteras ur en individuell synvinkel. Den traditionella synen på kvinnligt och manligt behöver brytas för att vi ska kunna undvika att könskoda erfarenhetsvärldar (Larsson, 2005, s. 223).

Samhällsplanering associeras framförallt med utveckling av offentliga rum och sfärer. Dessa har av tradition tillhört männens värld men som regel beskrivits som könsneutrala arenor. Den privata har samtidigt setts som kvinnornas värld.

(Larsson, 2006, s. 1)

Kvinnor och män har olika arbeten - de lägst avlönade är de typiskt kvinnliga arbetena: hushållsarbete i hemmet, vård- och omsorgsarbete i offentlig sektor (Gemzöe, 2010, s. 17). Arbetsdelningen mellan könen underbyggs av föreställningar om att kvinnor och män har olika karaktär och egenskaper. Kvinnors yrken förknippas med den privata sfären då de antas vara bland annat omvårdande, känslösa, mjuka och relationsinriktade medan män i högre grad antas ha egenskaper som självständighet, målmedvetenhet och förmåga att fatta snabba och förnuftiga beslut. Uppdelningen av samhället i offentligt och privat får kritik inom feminismen. Gemzöe diskuterar hur denna uppdelning kan leda till att kvinnors och mäns världar delas upp ytterligare och menar att den privata sfären är lika politisk som den offentliga (ibid.).

Rum och kön är sammankopplade och har en viktig funktion i formandet och cementeringen av könsidentiteter. Olika platser i staden är kategoriserade efter kvinnor och män, denna företeelse kallas att rum är "könskodade" eller "könade" (Norrman, 2009, s. 17). En plats kan bli könskodad om den övervägande delen som brukar platsen är av samma biologiska kön eller om platsens verksamhet associeras med ett visst biologiskt kön. Detta kan till exempel handla om platser som fotbollsarenor där större delen besökare är män och de blir därför manligt könade (ibid.).

5.2 Tid, rum och trygghet

Kvinnors relation till staden har ofta beskrivits i negativa termer där staden betraktats som en manlig egendom (fysiskt materiellt och socialt). Stadens utformning har också betraktas som motarbetande kvinnors behov och vardagsliv.

(Listerborn, 2002, s. 18)

Fast och Nilsson (2013, s. 76) beskriver människans uppfattning av tid som mer tillgänglig i medvetandet än uppfattningen av rum. Tid och rum blandas ofta samman och människor har lättare för att se tidsproblem, trots att det många gånger egentligen handlar om ett rumsligt problem. Rummet bedöms som något icke-påverkbart och statiskt, i motsats till tid som gärna ses som påverkbar i förhållande till hur den används. Till exempel väljs det ofta att talas om hur lång tid en sträcka tar att färdas, istället för det faktiska avståndet. De rum människor vistas i vardagligen är bostaden, arbetsplatsen, vardagsservicen, olika målpunkter, kollektivtrafiken och vägarna däremellan. Lokalisationen av dem är följaktligen avgörande för hur mycket tid som läggs på att färdas mellan dem (ibid.).

I och med utvecklingen av färdmedel under 1900-talet är det idag möjligt att på kortare tid resa mycket längre. Samtidens genomsnitt av daglig resa för en vuxen person på ca 45 km kan jämföras med längden 1 km som var genomsnittet för bara 100 år sedan (Fast & Nilsson, 2013, s. 76). Fast och Nilsson (2013, s. 64) konstaterar att det har skett ett skifte i människans sätt att se på rum. De vardagliga rummen har ökat och det är nu tänkbart att arbeta i en annan stad än boendeorten. Men trots att restiden har effektiviserats de senaste 100 åren finns det fortfarande de som inte har möjlighet att lägga alltför mycket tid på att resa. Här tas småbarnsföräldern upp som ett exempel. Fast och Nilsson menar att i ett parförhållande med barn skulle den ena föräldern behöva ta mer ansvar för barn och hem i fall den andre eventuellt skulle vilja lönearbeta längre dagar och/eller utnyttja de förbättrade pendlingsmöjligheterna. I och med de traditionella förväntningar som läggs på oss, beroende på om vi ses som kvinnor eller män, är det lätt att falla in i de historiska stereotyperna, det vill säga; mannen som förvärvsarbetare och kvinnan som ansvarig för om barn och hem. Detta gör att många kvinnors erfarenheter gällande tid och rum överlag skiljer sig från mäns erfarenheter (ibid.).

“Det finns en tydlig koppling mellan rum och genus och tolkningar av situationer i rummet är ofta också könsrelaterade” (Forsberg, 2005, s. 26). Det som skapar en plats, menar Forsberg är *“det sociala livet, det nu levda och lagringar av tidigare liv”*. Hon påpekar också att det fysiska rummet omgönderiseras under dygnet och beskriver hur en yta som under dagen kan

ses som kvinnligt präglad på kvällen eller natten kan skifta till att få en manlig kodning, och tvärtom. Tid på dygnet bestämmer hur rummet tolkas (Forsberg, 2005, ss. 20-21).

“Parker beskrivs ofta som otrygga och som miljöer där kvinnor, oavsett ålder, riskerar utsättas för våld och våldtäkt” (Sevelin, 2015, s. 5). Parker kan uppfattas olika beroende på vilken tid på dygnet de besöks. Under dagen kan platsen beskrivas som trevlig och fin, barnfamiljer och förskolor kommer dit på sina utflykter. Här ligger människor i solen, fikar eller kanske läser en bok. Mycket social aktivitet sker och många är i rörelse (Forsberg, 2005, s. 21). Historiskt är det också i parken som det först var accepterat för kvinnor att vistas utan män. Men under dygnets mörka timmar undviker många kvinnor stadens parker då de ses som folktomma, mörka och otrygga platser. Att kvinnor skyr avskilda och ödsliga platser förklarar Forsberg (2005, s. 22) är för att *”kvinnor riskerar att överfallas där det är folktomt, medan män utsätts för våld där det finns folksamlingar”*.

Sevelin (2015, ss. 32-33) beskriver en skillnad mellan säkerhet och trygghet. Säkerhet handlar om den faktiska risken för brott där planeringens mål kan tolkas som *“en nolltolerans mot brott”*. Trygghet syftar till den upplevda känslan som infinner sig vid besök av en plats, där syftet blir *“att en ska kunna känna sig trygg”*. Att de offentliga rummen är laddade med *“negativa värden”* och främmande människor uppfattas som hot, är en premiss för hur vi tolkar omvärlden i en säkerhetsdiskurs (ibid.). Olsson och Störby (2013, s. 19) menar också att utformningen av staden har inverkan på den upplevda tryggheten men att staden i sig inte frambringar rädsla, utan det är människorna som fruktas. Detta kan tyckas självklart, men som beskrivet i stycket ovan, söker sig kvinnor trots det oftare till befolkade platser när de känner sig otrygga.

Trygghet och säkerhet på allmän plats är aspekter som ofta diskuteras inom jämställdhetsplanering. Dessa tankesfärer ska endast tolkas som tillägg och extremer på graderad skala. Visionen är ett tryggt samhälle där det inte finns ett behov av säkerhetsåtgärder. I samband med diskussionen om kvinnors otrygghet påtalas ofta hur yngre män är drabbade i högre grad, samt att kvinnors risk för våld är större i hemmet än på offentlig plats. Detta är överensstämmande med mängden anmälda brott (Larsson & Jalakas, 2014, s. 123).

En orsak till att kvinnor tycks vara mindre utsatta är[!] män enligt statistiken är att deras tillträde till det offentliga rummet begränsas av potentiella, snarare än faktiska kränkningar.

(Larsson & Jalakas 2014, s. 124)

Kvinnor skapar egna strategier för att parera dessa hot. Det kan handla om att ta bilen, fråga om skjuts eller rentav undvika att gå ut (Larsson & Jalakas, 2014, ss. 124-125). Att vara på allmän plats innebär, för många, att de måste anpassa sig eller vara på sin vakt. Unga kvinnor håller nycklarna mellan fingrarna, har telefonen redo, drar på sig luvan eller rör sig på vad som kan tolkas som ett manligare sätt när de upplever hot. Samhällets åtgärder syns ofta som säkerhetshöjande handlingar när det i själva verket bör göras något gällande trygghet eller om rätten att slippa skyddas (ibid.). Genom denna sortens handlingar blir symptomen åtgärdade istället för att grunden till problemet tas itu med. Mäns våld mot kvinnor måste reduceras och detta är huvudsakligen en uppgift för samhället och för män. *“Att som planerare fokusera på kvinnors rädsla, snarare än trygghet, faller in i ett paternalistiskt och beskyddande förhållningssätt”* (ibid.). Här menar Larsson och Jalakas att det är viktigt att passa sig för att inte stärka oron genom att endast jobba med *“säkerhetsåtgärder som till exempel kameraövervakning”*. I ett demokratiskt samhälle är kvinnors tillträde till det offentliga rummet betydelsefullt. Att kvinnor får detta tillträde innebär en frihet, trots detta återstår en dualism. *“Samtidigt som tillgången till det offentliga rummet är något att sträva efter begränsas tillträdet till det av ett seglivat historiskt arv”* (ibid.).

Att bli kvinna liksom att bli man är i hög grad kroppslig träning och formande av kroppslig praxis. Pojkar lär sig att träna sin kropp och förbättra sin fysiska styrka, den manliga kroppen är stark. Flickor har inte samma krav på sig att träna upp fysisk styrka, den kvinnliga kroppen är svag.

(Andersson, 2005, s. 46)

Genom denna föreställning gällande kvinnor och män reproduceras uppfattningen om kvinnor som sårbara, passiva och som offer samtidigt som mannens egenskaper, som aktivitet och styrka befasts (Andersson, 2005, s. 46). *“Både män och kvinnor värderar nästan alltid*

det män gör som mer värdefullt än det kvinnor gör” (Fast & Nilsson, 2013, s. 38). Andersson (2005, s. 46) menar att beroende på könstillhörighet påverkas även rörelsefriheten.

Andersson skriver om meningen med att studera de strategier som ligger bakom kvinnors transporter i vardagen. Hon menar att när dessa framhävs så exponeras en underliggande struktur. *“De många enskilda besluten, som att undvika platser, välja säkra vägar, röra sig snabbt, gör sammantaget större eller mindre avtryck i det vardagliga livet”*. Det finns en skillnad mellan den upplevda geografiska gränsen och den som i verkligheten är utförbar för en kvinna som upplever en risk att utsättas för våld. Genom valet av vägar som upplevs säkra blir rutten näst intill alltid längre än vad den hade kunnat vara. Är den trygga vägen alltför lång otillgängliggörs inte bara den snabbaste vägen, utan även målet (Andersson, 2005, s. 49).

Om genusperspektivet på offentliga rum enbart handlar om trygghet och belysning riskerar det signalera att kvinnan är ett offer som bör hålla sig i den privata sfären om hon inte vill råka illa ut.

(Hellman, 2011, s. 11)

Sevelin (2015, s. 66) invänder mot teorin att trygghetsaspekten skulle vara den enda anledningen till att mäns och kvinnors rörelsemönster skiljer sig åt. Han menar att *“skillnaderna mellan kvinnors och mäns rörelsemönster ... tycks vara större än vad enbart trygghetsdiskursen kan förklara”* (ibid.). De traditionella könsrollerna påverkar vanor och beetenden vilket kan ha inflytande över vilka vägar kvinnor och män väljer att gå.

Hammar (2016, s. 19) resonerar kring resultaten av hennes studie om rörelsemönster i ett gångfartsområde. Vid ett av tillfällena skiljde sig männens och kvinnornas rörelsemönster tydligt och många män rörde sig i gatans mitt medan kvinnorna generellt höll sig längs husväggarna. Trots detta noterades att det inte var någon skillnad i hur många män respektive kvinnor som väjde för bilar. Hammars teori är *“att den stora mängden gående som rörde sig på platsen gjorde att bilar och cyklar passerade i väldigt låga hastigheter, och att gångfartsområdet under de förutsättningarna verkligen fungerade på de gåendes villkor”* (ibid.). En slutsats som kan dras från detta är att männen som förflyttade sig över platsen

upplevde att gatan tillhörde dem då de rörde i mitten av den och då de inte flyttade på sig till fördel för andra transportmedel (ibid.)

Lydén (2011, s. 18) diskuterar hur Sverige påverkas av väder och årstider. Vid sol och värme används den offentliga miljön flitigare medan den vid sämre väder och kyla mest nyttjas som passage, det vill säga att färre människor vistas där under större delen av vintern. Under vinterhalvåret är Sverige dessutom mörkt stora delar av dygnet till skillnad från sommaren. Läggs de två aspekterna - mörker och färre människor på offentliga platser - ihop kan här urskiljas en miljö som för många, speciellt kvinnor, uppfattas som otrygg.

De trygghetsskapande åtgärderna motverkar direkt förändringen i våra medvetanden men indirekt kan vi hoppas att det leder till en mental förändring, om dessa åtgärder kan göra kvinnor tryggare i staden.

(Norrman, 2009, s. 45)

Norrman (2009, s. 45) menar att i rollen som planerare är det viktigt att använda en analys över olika maktförhållanden samt det egna maktperspektivet och att detta är något som bör införas redan under utbildningen. Att arbeta med en planering som är både självreflekterande, dekonstruerande och öppen, och som grundas på "aktiviteter och rummets förändring" ger ett konstruktivt alternativ till omarbetning av platser. Detta har möjlighet att leda till en stadsplanering som underlättar för kvinnor och andra grupper som inte har samma förutsättningar att delta i staden idag (ibid.).

5.3 Historisk uppdelning av kvinnor och män

En kort historisk tillbakablick visar att en uppdelning av rummet i en privat och en offentlig sfär har återspeglats i det som kan betecknas som "kvinnliga" och "manliga" rum. I antikens Aten var det offentliga rummet endast till för män. Kvinnor var förbjudna att använda stora delar av staden och med hjälp av en speciell polisstyrka reglerades deras rörlighet. I kejsardömet Kina var de kvarter i städerna, som kvinnorna hade tillgång till, vanligtvis belägna bakom fönsterlösa murar.

(Andersson, 2001, s. 13)

I och med den industriella revolutionen i västvärlden på 1800-talet, flyttades produktionen från hushållet och klyftan mellan arbete och hem ökade (Andersson, 2001, s. 13; Hellman, 2011, s. 4). Det offentliga blev *“en arena för beslut, produktivt arbete, utbildning, pengar och makt, formad av och för män”* (Andersson, 2001, s. 13). Kvinnan fick sin plats i hemmet, den privata sfären, och fick därmed det obetalda hushållsarbetet som jobb eller lågavlönade industriarbeten. Kvinnans obetalda arbete är en utgångspunkt till det maktförhållande som gett kvinnor ett underläge i dagens samhället. Denna relation skapar även ekonomiska, psykologiska och ideologiska konsekvenser (Andersson, 2001, s. 13; Hellman, 2011, s. 4; Norrman, 2009, s. 19). Denna tydliga uppdelning fortsatte även när kvinnorna kom in på arbetsmarknaden. Industriernas avdelningar var strikt manliga eller kvinnliga, detta påträffas även i den universella indelning av produktion och konsumtion. Till följd av stadsdelarnas indelning i produktion och reproduktion har staden också genderiserats, detta har skett i såväl den *“förindustriella som den postindustriella och postmoderna stadsplaneringen”* (Forsberg, 2005, s. 20).

Under lång tid har staden setts som en plats endast för män och de kvinnor som vistades där var antingen fruar i sällskap av sina män eller prostituerade (Andersson, 2001, s. 13). Att som kvinna vistas på stadens gator och torg ansågs av borgarklassen som moraliskt degraderande då en respektabel kvinna inte fick exponera sig offentligt. *“Kvinnligheten var intimt förknippad med anständighet”* och genom att utsättas för blickar och inviter riskerade kvinnor att gå miste om sin anständighet (ibid.). De första platserna där kvinnor fick vistas på utanför hemmet var kyrkor, parker och varuhus. Kvinnor i arbetarklassen har däremot alltid rört sig i den offentliga miljön. Detta visar att de allmänna tankesätten kring kvinnans roll i själva verket inte fungerade, men dessa tankar formar fortfarande uppfattningen om hur kvinnor bör bete sig (Norrman, 2009, s. 19; Forsberg, 2005, s. 21).

Under 1800-talet var den så kallade *socialdarwinismen* ledande inom vetenskapen i västvärlden. Beträffande relationen mellan män och kvinnor var utgångspunkten att *“ju högre utvecklingsstadium ett samhälle befann sig i desto större var skillnaderna mellan könen”* (Andersson, 2001, s. 98). Detta ansågs vara en “naturlig” utveckling, männen var av naturen

lämpade att röra sig i de offentliga rummen, vara familjens representant utåt och sågs vara beslutsfattare. Att föda och ta hand om barn och hushåll sågs som “naturligt” för kvinnor (ibid.). Den medicinska forskningen under denna tid understödde uppfattningen att mannen var olik kvinnan som var av det “svagare könet”. Dessa föreställningar om att olika sysslor, attribut, föremål och platser tillhör det ena eller andra könet gör att vi kan prata om en könskodning som också lett till att det offentliga rummet blivit “*utformat av män med mannen som norm*” (Andersson, 2001, s. 98; Norrman, 2009, s. 19).

Kampen för kvinnors lagliga och politiska rättigheter har sedan Mary Wollstonecrafts dagar gått hand i hand med kampen för utbildning åt kvinnor och kvinnors rätt till alla yrken. Idag är det lätt att glömma att inga av dessa rättigheter vunnits utan motstånd och att det är under en relativt kort tid som kvinnor haft dem.

(Gemzöe, 2010, s. 35)

Det är inte alltid som kvinnor under historien levt strängt begränsat till den privata sfären, men de som inte förhållit sig till normen har haft svårt att accepteras och har riskerat att dömas ut och exkluderas socialt (Listerborn, 2002, s. 21). Den privata och offentliga uppdelningen är en ideologisk konstruktion som påverkat många människors erfarenheter av staden och deras möjlighet att medverka i offentligheten, trots att ideologin inte följdes helt i praktiken (ibid.).

Bilismen är något som kommit att få en stor roll i planering och som också lett till en större separation mellan könen (Norrman, 2009, s. 20). När bilen fått ta mycket plats i det offentliga rummet och stora delar av staden har anpassats efter den. Den fysiska separeringen mellan män och kvinnor ökade då män var de som körde bil. Kvinnorna blev fast i bostadsområden och dess närområden där det som angick de reproduktiva sysslorna var beläget (ibid.).

Sedan 1960-talet till början av 1990-talet växte gruppen yrkesarbetande kvinnor fortlöpande (Norrman, 2009, s. 20). När kvinnor började tjäna sin egna lön blev glappet mellan kvinnor och män mindre än när kvinnor tidigare endast varit hemmafruar och mammor. Innan hade endast mannen stått för inkomsten, men detta förändrades nu till att familjer livnärde sig

genom två inkomstagare. Kvinnornas arbete förflyttades i stor del från hemmet till vårdarbete inom den offentliga sektorn. Därmed blev delar av omsorgsarbetet, som tidigare varit obetalt, kvinnornas arbetsmarknad (ibid.).

5.4 Historiska tankesätt lever kvar

Uppfattningar om kvinnors och mäns olika karaktär och egenskaper, som till exempel att kvinnor är omvårdande och känsllosamma medan män är självständiga och intellektuella, underbygger den arbetsdelning mellan könen som finns idag (Gemzöe, 2010, ss. 113-114). Med denna uppdelning följer konsekvenser som ger män högre lön och status än kvinnor vilket bidrar till att maktordningen mellan könen upprätthålls (ibid.).

I dagens samhälle har män och kvinnor i princip samma rätt att ta det offentliga rummet i besittning (Andersson, 2001, s. 12). Staden tillhör alla, både de som har den som sitt hem såväl som besökare (Larsson & Jalakas, 2014, s. 16). Men Larsson och Jalakas menar att staden innehåller gränser, både synliga och dolda, många skapade genom gårdagens stadsbyggande. Dessa gränser lever kvar och inverkar, ofta undermedvetet, på sättet vi lever och rör oss, trots att de inte längre uttalas (ibid.).

För kvinnor var – och är – staden ett befrielseprojekt, ett sätt att komma ifrån seglivade patriarkala och förtryckande strukturer. Kvinnor har större benägenhet än män att flytta in till städerna, lockade av möjligheterna till försörjning, utbildning, kultur och självständighet.

(Larsson & Jalakas, 2014, s. 24)

Idag ser samhällsplanerare fortfarande kvinnor som antingen omsorgsgivare eller som offer. Under rubriken 5.2 Tid, rum och trygghet diskuteras kvinnan som offer och trygghetsarbete vidare. Larsson och Jalakas (2014, s. 23) menar att denna syn stämmer föga med verkligheten idag, då män och kvinnor antas ta lika stort ansvar för förvärvsarbete, hem, familj och samhällets utveckling. Ändå sitter stämpeln på kvinnan som offer kvar på grund av de historiska synsätten och dess tankegångar vilka vårt samhälle byggts på. *“Trots att kvinnorna lämnade hemmet för att gå ut i arbetslivet redan under 1960 –talet, ligger fokus när det*

gäller stadsplanering och kvinnor fortfarande till stor del i det rekreativa och privata” (Norrman, 2009, ss. 20-21). En förklaring till detta kan vara att kvinnor fortfarande är den mest framträdande gruppen inom den offentliga sektorn samt att kvinnor än idag har huvudansvaret för det obetalda hemarbetet. Kvinnor är fortsatt förknippade med den reproduktiva sfären, av både samhället och kvinnorna själva (ibid.).

En historisk företeelse som är vanligt förekommande i staden är statyer. Dessa är i huvudsak centralt placerade monument som illustrerar män med makt i stolta positioner satta på höga fundament (Forsberg, 2005, s. 29). Forsberg menar att statyerna ska representera maskulinitet och symbolisera *”styrka, upprättande av lag och ordning, krig samt territoriella eller tekniska erövringar”*. Andra slags statyer förekommer också i staden. Dessa är lokaliserade på mer undanskymda platser och föreställer ofta kvinnliga karaktärer som är kränkta och förtryckta (ibid.).

6 Sveriges jämställdhetspolitik

6.1 De jämställdhetspolitiska målen

Målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.

(Regeringskansliet, 2016)

Riksdagen har beslutat om jämställdhetspolitiska mål för Sverige och utifrån dessa jobbar regeringen med sex stycken delmål:

- *En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.*
- *Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.*

- *Jämställd utbildning. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.*
- *Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.*
- *Jämställd hälsa. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor.*
- *Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.*

(Regeringskansliet, 2016)

Boverket (2018) skriver att jämställdhetsperspektivet ska finnas med i alla delar av planeringsprocessen. De menar att det är viktigt att detta perspektiv kommer med i ett tidigt planeringsskede då det utformar villkoren för hur det vidare planerandet och verkställandet utförs. Här menar Boverket att det inom samhällsplaneringen är viktigt att ställa frågor med exempel som *“Hur arbetar vi? Vem är det vi bygger för och på vilket sätt gör vi det? Får besluten och planerna olika konsekvenser för kvinnor och män, flickor och pojkar? Vem är det som planerar och vem bygger? Vems kunskap är det som har legitimitet och vad resulterar de tagna besluten i?”* (Boverket, 2018). Vidare nämns medborgardialog som ett redskap, här är det av betydelse vilka som får möjlighet att delta, vilka mötesformer som tillämpas, vilka som representeras i fokusgrupper, vem som är samtalsledare, hur länge olika deltagare får tala för sin sak och även hur inbjudan till samtalet är utformad. När dessa frågor ställs synliggörs de behov som kräver åtgärd samt öppnar upp för en diskussion kring nya metoder för att främja ett jämställt samhälle (ibid.).

6.2 Landskapsarkitektens relation till målen

Här eftersträvar vi att sätta de jämställdhetspolitiska målen i samband med landskapsarkitektur. Vårt intresse ligger i att diskutera problemen bakom målen samt hur de kan påverka yrkesverksamma landskapsarkitekter och det arbete de utför. Ojämställdheten i

samhället är komplicerat och har en vittgående problematik, med denna diskussion ämnar vi enbart beröra några få punkter av de som faktiskt krävs för ett ökat jämställt samhälle.

En jämn fördelning av makt och inflytande syftar inte enbart på att det ska finnas lika många kvinnor som män på arbetsplatser eller chefspositioner. Detta är inte bara ett kvantitativt mål utan handlar också om att förändra maktstrukturer som bland annat påverkar vilket erkännande kvinnors arbete får. Se vidare diskussion under rubriken 3.1 Kvinnor som landskapsarkitekter.

Ekonomisk jämställdhet. De yrken som traditionellt ses som kvinnliga, och vars yrkesverksamma även idag är övervägande kvinnor, är lågavlönade i högre grad än dagens mansdominerade yrken (Gemzöe, 2010, s. 17). Den årliga rapporten om löneskillnader från Medlingsinstitutet styrker detta då det ”framgår tydligt att den faktor som betyder mest för löneskillnaden är att kvinnor och män i stor utsträckning arbetar i olika yrken” (Ekberg, 2017, s. 9). Kvinnor har 12 procent lägre lön än män och arbetar dessutom färre timmar på jobbet, detta gör att inkomstskillnaden mellan män och kvinnor är större än löneskillnaden (Ekberg, 2017, s. 7). Även om den 12-procentiga skillnaden mellan kvinnors och mäns lön vägs mellan olika yrken, sektorer, utbildningar, ålder och arbetstider finns ändå en oförklarlig löneskillnad på 4,5 procent (Ekberg, 2017, s. 7). Detta menar vi kan förklaras med att mäns arbete ofta värderas högre av samhället. Landskapsarkitekter påverkas också av detta; enligt Statistiska centralbyrån (2016) är landskapsarkitekters medellön i månaden 36 900 för kvinnor och 38 700 för män. McKinsey Global Institute publicerade år 2015 en rapport där ett scenario beskrivs i vilket kvinnor deltar i ekonomin i lika stor utsträckning som män. De menar att den globala ekonomin då skulle öka med upp till 28 biljoner dollar eller 26 procent av den årliga globala BNP:n till år 2025 jämfört med ett scenario där utvecklingen skulle fortsätta i samma takt som tidigare. Denna effekt är ungefär lika med storleken på de kombinerade amerikanska och kinesiska ekonomierna idag (McKinsey Global Institute, 2015, s. 8).

Jämställd utbildning. Totalt sett har dagens kvinnor högre utbildning än män och på landskapsarkitektutbildningen kan samma mönster skådas (Statistiska centralbyrån, 2015;

Statistiska centralbyrån, 2017). Trots denna trend har kvinnor generellt sett lägre lön än män (Ekberg, 2017, s. 7).

Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Den traditionella synen på privat och offentlig sfär gör att många obetalda arbeten förväntas utföras av kvinnor. I heterosexuella parförhållanden resulterar detta ofta i att kvinnan jobbar mindre på sin arbetsplats och mer hemma, särskilt om det finns barn med i bilden (Fast & Nilsson, 2013, s. 64). Slutsatsen av detta menar vi, är att kvinnor inte jobbar heltid i samma utsträckning och inkomsten påverkas, detta gäller även landskapsarkitekter. Fler resonemang kring detta förs under rubriken 5.3 Historisk uppdelning av kvinnor och män.

Jämställd hälsa. Offentliga ytor tillgängliga för alla, både fysiskt och psykiskt som ger möjlighet till återhämtning, rekreation och socialt samspel, menar vi, bidrar till en ökad jämställd hälsa. En rapport från Försäkringskassan visar att startade sjukfall i psykiatriska diagnoser har ökat under åren 2010 till 2015 och att 73 procent är kvinnor (Lidwall & Olsson-Bohlin, 2016). Dessutom skriver branschtidskriften Arkitekten en artikel om den förhöjda omsättningen i branschen och hur den ökande bristen på arbetskraft har lett till *“problem med stress och sjukskrivningar”*. I artikeln uppmanas arkitektföretagare att *“välja sina uppdrag med omsorg”* och att arkitekter i allmänhet bör *“ta rollen att lugna ner och tänka efter”* istället för att ta på sig för många uppgifter och därmed bli utbrända (Jensfelt, 2017). Denna ökade risk för utbrändhet, även i yrkeskåren, bör göra landskapsarkitekter extra angelägna att skapa rekreerande miljöer.

Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Hellman (2011, s. 12) diskuterar huruvida det finns *“aspekter i den fysiska miljön som främjar våld och överfall”*. Hon menar vidare att *“Så länge inte orsaken bakom rädslan diskuteras och båda könen synliggörs, saknas viktiga aspekter för att fullt ut synliggöra genusproblematiken inom landskapsarkitektur”* (ibid.). Här anser vi att landskapsarkitekter har ett ansvar, det är viktigt att inom yrkeskåren hela tiden analysera underliggande problem så arbetet inte endast går ut på att åtgärda symptom. Detta diskuteras även under rubrikerna 2.1.5 Härskartekniker och 5.2 Tid, rum och trygghet.

7 Landskapsarkitektur och genus i framtiden

I landskapsarkitektens uppgift ingår att gestalta den fysiska miljön i offentliga rum, den inverkan de materiella ramar det offentliga rummet sätter för vardagslivet påverkar både män och kvinnor (Fast & Nilsson, 2013, s. 30). Rummets uppdelning går inte att koppla till män och kvinnors biologiska skillnader, men nyttjandet av rummet står i nära relation till hur vi lever våra dagliga liv (Norrman, 2009, s. 13). För att ett mer jämställt användande av städer ska uppstå behöver alltså människors vanor ändras. Men denna förändring av vanor måste ske i *”samhällets fysiska och sociala rum”* och därför är rummet av betydelse i skapandet av ett mer jämställt samhälle (ibid.). *”Makten skapas ständigt och detta äger rum och skapar rum”*. Varken vårt samhälle eller dess rum är oföränderliga. Människor både påverkar och påverkas av samhället och den fysiska miljön. Norrman (2009, s. 17) konstaterar att *”den rumsliga verkligheten skapar maktförhållanden”*.

Hellman (2011, s. 13) reflekterar över landskapsarkitektens roll i genusdiskussionen och kritiserar saknaden av genus i utbildningen. Hon menar att *”utan stöd från utbildningarna kommer genusperspektivet att fortsätta vara en sällsynt aspekt inom branschen”* (ibid.). Hellman fortsätter med att poängtera vikten av att medvetandegöra ojämställdheten som råder idag. Genom att inse att platser inte per automatik är könsneutrala, utan utgår från mannen som norm, finns en möjlighet att bryta mönstren och hitta andra tillvägagångssätt i arbetet med rum och platser (ibid.).

Om könade rum skapas genom representation och appropriation måste de också kunna omkönas på samma sätt. Vi har lärt oss vilka som har skapat staden genom hur den representeras, och vem som berättar om den, vem som är subjekt.

(Norrman, 2009, s. 35)

Erfarenheter av gatunamn, filmer, litteratur och politiska samhällsplaner har vi undermedvetet, eller medvetet förstått att män är skaparna av staden och samhället. I och med detta har vi också möjlighet att bryta separationen mellan könen med hjälp av representation

(Norrman, 2009, s. 35). Genom att bryta nuvarande mönster och uppfattningar om kvinnors förhållande till staden kan vi skapa nya rum där alla kön är välkomna under samma villkor. Det handlar om att *“bryta dikotomin man/kvinna”* och att appropriera rum för icke-män både i samhället och i våra tankar (ibid.). Det krävs en omvandling av staden där nya idealbilder är välkomnade men också att rum omformas och reproduceras genom kunskap om hur vi förhåller oss till platser när vi formar gemenskap och normer. *“... genom rummet skapas kopplingar mellan kroppen och världen utanför”* (Norrman, 2009, s. 41).

Olsson och Störby (2013, s. 19) reflekterar kring förekomsten av *“en tröghet i att anamma nya strömningar i fråga om genus”* då samhällsplaneringens utveckling är en tämligen långsam process. Deras undersökningar visar att genus har påverkat stadsbyggnaden och att det finns en makthierarkisk norm för genus i de offentliga rummen. Olsson och Störby tar också upp att det finns risk för *“ytterligare stigmatisering av kvinnor som svaga”* då kvinnor i diskussion om samhällsplanering ofta lyfts fram som offer (ibid.).

Under rubriken *Genus och planering* skrivs om vikten av erfarenheters föränderlighet. Dagens olikheter mellan kvinnor och män bör inte beskrivas som något statiskt då risken är att nutidens ojämställdhet cementeras (Fast & Nilsson, 2013, s. 44). Larsson och Jalakas (2014, s. 47) menar att *“ett begrepp som inrymmer förändringar och är processinriktat”* bör användas i motsats till ett målinriktat begrepp som *jämställdhet*. På så vis minskas risken för en befästning av den makthierarki som finns mellan könen idag.

Larsson och Jalakas (2014, s. 48) anser också att begrepp som *“manligt”* och *“kvinnligt”* behöver bytas ut för att upphäva ojämställdheten. Termerna bör inte kopplas till kvinnor och män, men skall ändå framhäva olika erfarenhetsvärldar. Larsson och Jalakas menar att *“begreppen social reproduktion och obetalt arbete respektive produktion och lönearbete lever upp till kraven”*. *Social reproduktion* är ett sammanfattande begrepp för främst obetalt arbete, men till viss del även betalt vård- och omsorgsarbete. Här räknas dessutom omtänksamhet och kärlek för de som står en närmast in (ibid.). Till en annan del av livet hör *produktion* anslutet till lönearbete, alltså det arbete som är kopplat till framställningen av varor och tjänster. De två termerna kan i nuläget kopplas till kvinnors och mäns traditionella erfarenhetsvärldar utan att det är direkt uttalat. I och med att förbindelsen med könen bryts,

förändras också förväntningarna på hur vi skall leva våra liv (Larsson & Jalakas, 2014, s. 48). Men eftersom samhället idag värderar de två arbetskategorierna, uppmuntras ändå mannen - vars arbete värderas högst - att välja de arbeten som värdesätts högre. Larsson och Jalakas (2014, s. 48) konstaterar att den sociala reproduktionen, och frågor som tillhör den, underordnas i planeringsprocesser. Vi anser att dessa företeelser också är applicerbara på samhället i stort. För att uppnå ett jämställt samhälle har vi som planerare och landskapsarkitekter ett ansvar att uppmärksamma och ranka denna arbetskategori och del av livet, högre. Larsson och Jalakas (2014, s. 68) menar att ytterligare en utmaning är att få alla att arbeta i samma utsträckning mot en demokratisk fördelning mellan män och kvinnor.

Nydanande tillvägagångssätt behövs för att skildra, utvärdera och få en förståelse för det nuvarande samhället utifrån ett genusperspektiv. Detta, tillsammans med en analys av det egna arbetet krävs för att möjliggöra ett jämställt samhälle (Larsson & Jalakas, 2014, s. 73).

Kvinnor som grupp är en viktig del i analysen av "*samhället och produktionens respektive reproduktionens villkor*" (Larsson & Jalakas, 2014, s. 68). Att beskåda de hierarkier som frambringat distinktioner mellan könen är desto viktigare jämfört med att se på olikheterna i sig. Att tala om människor utifrån en feministisk samhällssyn är av betydelse för att kunna uppnå förändringar. Män ska också ingå i denna grupp. Det huvudsakliga problemet att åtgärda för samhällsplaneringen är maktordningen mellan "viktiga" strukturfrågor på översiktlig nivå i förhållande till andra "sekundära" frågor på detaljnivå som blivit norm inom planeringen (ibid.). Larsson och Jalakas nämner att det scenario som tidigare presenterats vid en första anblick kan verka svårt att omtolka till "*en fysiskt inriktad samhällsplanering*". "*Här står inget om hus, gator, handel och transporter som vi är vana att associera med fysisk planering*" (ibid.). De fysiska strukturer som skapas genom planering kan bidra till, eller hindra skapandet av det goda samhälle som framtidsvisionen aspirerar till, detta måste alltid vara med i tanken (ibid.).

Gemzöe (genom Larsson, 2006, s. 42) ser en framtid där det reproduktiva arbetet bör värderas högre än produktionen då hon menar att det som sker i den privata sfären är lika politiskt som det som sker i den offentliga. Därför finns det en önskan från hennes sida att

vård- och omsorgsarbete i framtiden kan få det erkännande och den status som är berättigat samt att dessa tjänster fördelas jämnt mellan kvinnor och män.

Även om vi i Sverige har kommit längre än många andra länder angående genusarbetet i yrkeslivet och politiken så har vi mycket kvar att arbeta med (Norrman, 2009, ss. 45-46). Inom landskapsarkitekturen samt planeringen finns fortfarande stora utmaningar kvar angående jämställdhetsarbetet. En bidragande faktor till att arbetet mot en genusmedvetenhet går långsamt är en ovillighet för omställning samt en okunskap (ibid.).

“På utbildningarna saknas en diskussion kring maktperspektiv och seriösa försök till träning i att bryta mönster och hitta nya arbetsmetoder” (Norrman, 2009, ss. 45-46). Att det ser ut som det gör idag beror dels på samhällsstrukturer och dels på att det inte förekommer någon ensam person som bär ansvar för att förändringar ska ske. Det finns verktyg utformade inom planering som avser att ge kvinnor lika villkor som män att planera. Som nämns under rubrik 3.1 Kvinnor som landskapsarkitekter, finns en idé om att jämställdhet infinner sig automatiskt genom att en lika stor del kvinnor som män arbetar inom en bransch. Dessa typer av tankegångar förekommer även inom planeringsprocesser. I dessa fall är det inte möjligt att förutsätta att kvinnors medverkan automatiskt leder till att könens hierarkiska ordning avvecklas då *“Könsmaktsordningen är inbyggd i institutioner, i metoder och i vårt språk”* (ibid.). Både kvinnor och män kan bidra till *“att förstärka uppdelningen av rummet och cementerande av könsrollerna”* (Norrman, 2009, ss. 45-46).

En strategi som ofta återkommer inom jämställdhetsarbete benämns som 3r-metoden och har tagits fram för olika kommunala verksamheter. Denna checklista framställdes av det tidigare Kommunförbundet i samarbete med statsvetaren Gertrud Åström.

De tre r:n står för:

- *Representation – könsfördelningen bland beslutsfattare, personal och brukare.*
- *Resurser – resurstilldelning i form av tid, pengar eller utrymme för kvinnors respektive mäns verksamheter.*

- *Realia – de normer och värderingar som styr olika verksamheter och som kan sättas i relation till kvinnor och män.*
(Larsson & Jalakas, 2014, s. 154)

Larsson och Jalakas (2014, ss. 154-155) beskriver hur denna metod även prövats inom planering men att inverkan varit mindre än önskat. Detta menar de beror på en svårighet i framtagandet av underlag för resurser och realia. De frågar sig om det är möjligt att könskoda *“resurser som är kopplade till fysiska strukturer”* och hur det är möjligt att avgöra om till exempel utbyggnaden av en gång- och cykelväg är till fördel för kvinnor eller män. Kvantifiering, menar Larsson och Jalakas, kräver en efterföljande analys. Det innebär en limitation om inte *“den hierarkiska ordningen mellan villkoren för produktionen/betalt arbete/offentlig sfär och villkoren för social reproduktion/obetalt arbete/privat sfär ifrågasätts och bryts ner”* (ibid.). Det är även en utmaning att inte fastna i kartläggningen av *representation* då *resurser* och *realia* kan tolkas som en direk följd av antalet män respektive kvinnor på chefspositioner. Detta gör att *“övriga eventuella skevheter och orsakerna bakom förblir dolda”* (ibid.). Ofta blir frånvaron av kvinnor i processen det enda som lyfts fram, vilket leder till att åtgärder som ska gynna en mer jämställd planering begränsas till ansatser att få fler kvinnor till verksamheten (Larsson & Jalakas, 2014, ss. 154-155).

Landskapsarkitekturen kan vara en bidragande faktor till förändring genom en genusanalys och en mänskligare inställning till planering och formgivning. Med detta kommer också en riktning bort från dagens *“rationella ovanifrån perspektiv med fokus på produktionens krav”* (Larsson, 2006, s. 45). Vilken betydelse reproduktionens sektion ges inom framtidens planering följer till stor del balansen mellan *“marknad och produktion”* eller *“kommun/landsting/region”* samt åsikter och uppmärksammandet av *“reproduktionsrelaterade frågor hos de politiska makthavarna”*. Det är väsentligt för samhällsplanerare och politiker att vara medvetna om *“reproduktionens betydelse för utveckling av de generella jämställdhetsmålen”* (ibid.).

De kvinnor i riksdagen som jobbade för, och genomförde, de förändringar som krävdes för att kvinnors rättigheter att delta i arbetslivet och i politiken hade samma motiv som även driver

dagens feminister. Riksdagskvinnornas politiska arbete har lett till det välfärdssamhälle vi har idag (Larsson, 2006, s. 45).

8 Diskussion och avslutande reflektion

8.1 Tankar kring litteratur och studie

I sökandet av texter angående genus och landskapsarkitektur fanns en markant skillnad i antalet texter där genus behandlas i förhållande till planering jämfört med genus och gestaltning. I generella drag uppfattar vi en större angelägenhet att tala allmänt om planeringens påverkan på kvinnor i staden, psykiskt och fysiskt jämfört med platsers utformning. En aspekt av detta skulle kunna vara att ojämställdheten är ett övergripande problem, därmed har planering i en övergripande skala större möjlighet att påverka till förändring. Att omgestalta ett särskilt rum med ett genusperspektiv skulle genom detta bli en punktmarkering och ge platsen i sig nya kvalitéer samtidigt som omgivningen omkring platsen fortfarande brottas med samma problem. För att skapa en förändring tror vi dock att det är viktigt att jobba med alla aspekter kring genus samt att allt slags arbete för ett jämställt offentligt rum är välkommet.

Som vi tidigare nämnt har vi haft svårigheter i att finna forskning med ett queerperspektiv på offentliga platser, gestaltning och landskapsarkitektur. En önskan från vår sida att fler studier genomförs där människor som inte definierar sig som män blir inkluderade i olika analyser. Ett intersektionellt perspektiv är också viktigt att studera för att få en bredare bild av hur samhället påverkar individer som inte ingår i normen som "vit cisman utan mentala eller fysiska funktionsvariationer". Den intersektionella analysen är viktig då staden är indelad i fler kategorier än enbart det offentliga och privata. Under rubrik 2.1.6 Intersektionalitet beskrivs att olika samhällsgrupper, där bland annat etnisk, kulturell och socioekonomisk bakgrund kan spela roll, tar särskilda platser i anspråk och nyttjar dessa utifrån sina egna behov (Lyden, 2011, ss. 15-16). Vi är medvetna om att det intersektionella perspektivet till stor del saknas både i vår uppsats och i de referenser vi funnit. Då vi utgår från Sverige och Europa får texten ett västerländskt perspektiv, vilket kan leda till att detta tolkas som den

enda sanningen. Vi menar att det är viktigt att förstå i vilken kontext vi rör oss i. Därför önskar vi att en breddning av perspektiv i fortsättningen också kan beröra fler infallsvinklar och aspekter där analysen inte enbart fokuserar på den vita kvinnan.

Uppfattningen att trygghetsaspekten tidigare har behandlats i stor utsträckning stärktes under litteratursökningen. Vid reflektion av ämnets återkommande i olika texter väcks en fundering hos oss om det kan bero på områdets fysiska inriktning. Dagens trygghetsarbete handlar till stor del om att åtgärda problem istället för att arbeta förebyggande. Vi menar att ett förebyggande arbete är mer politiskt och grundar sig i samhällets förväntningar på hur olika människor ska bete sig. Det var inte längesedan kvinnors samhällspåverkan och närvaro i det offentliga rummet accepterades. I och med samhällets syn på kvinnor och män idag menar vi att Sverige och västvärlden inte kommit så långt i jämställdhetsarbetet som många vill tro. Tankesätt från förr lever kvar och är svåra att bryta.

Under rubrik 4.1 Genus och planering nämns hur *“Kvinnor förväntas vilja ha stark exponering, öppna rum där man flanerar och strosar omkring, hälsar på varandra och visar upp sig”* (Forsberg, 2005, s. 27). Denna förmodan av vad kvinnor uppskattar i offentliga rum behöver inte nödvändigtvis vara en sanning. Om påståendet stämmer kan funderingar uppkomma kring hur kvinnor börjat uppskatta just dessa aspekter, om de är biologiskt nedärvda eller om det handlar om inlärd förväntningar? I samma stycke nämns en teori om att shopping blivit en syssla stämplad som feminin och att kvinnor har denna som en anledning att vistas i stadens offentliga rum. Enligt egna iakttagelser riktar sig många butiker också till kvinnor. Dessutom har vi uppfattningen att shopping ses som någonting ytligt och vi menar att det är en last att inte kunna hushålla med sina pengar. Om detta stämmer ser vi ett system som skuldbelägger kvinnors förväntade beteende. Detta mönster menar vi kan brytas bland annat genom att offentliga rum gestaltas för kvinnor utan att de byggs på konsumtion.

Genom arbetet har vi utgått från genusvetenskapliga texter, vilka har använts som verktyg och förhållningssätt vid granskning av landskapsarkitekturen. I och med vårt intresse för genus har vi sedan tidigare erhållit kunskap och åsikter kring ämnet. Detta har lett till att arbetet med denna uppsats till viss del gått ut på att finna fakta som bekräftat våra tidigare

betraktelser och värderingar. Därmed har inställningen inte alltid varit särdeles kritisk till de texter som lästs. Hade någon med annan kunskap och andra värderingar skrivit denna uppsats skulle den förmodligen sett annorlunda ut, men vid sökning av litteratur innehållande genus eller kön hittades heller inte några artiklar med en kritisk inställning till genusvetenskapens resonemang.

En första idé för detta arbete var att söka och sammanställa kunskap om upplevelsen av rum ur ett genusperspektiv. Då hade en möjlighet varit att redovisa på vilka sätt kvinnors och mäns upplevelser skiljer sig åt. Vi upplever en saknad av denna forskning då många av de texter vi funnit har haft fokus på (o)trygghet, vilket vi uppfattar som en alltför snäv inriktning på det breda ämne som landskapsarkitektur är. Vid studier av kvinnors och mäns olika upplevelser tror vi att det är viktigt att inte dra förhastade slutsatser om *varför* upplevelserna eventuellt skulle skilja sig åt, i synnerhet gällande vad som är biologisk nedärvt och vad som beror på sociokultur. Vi anser därför att ett kritiskt förhållningssätt till många av dagens “sanningar” om kvinnor och män är av stor vikt.

Under rubrik 7 Landskapsarkitektur och genus i framtiden förs en diskussion om att “*ett begrepp som inrymmer förändringar och är processinriktat*” bör användas i motsats till det målinriktade begrepp som *jämställdhet* är (Larsson & Jalakas, 2014, s. 47). Vi instämmer med dessa tankar men undrar samtidigt vad ett sådant begrepp skulle kunna vara? Vi menar också att jämställdhetsbegreppet är nödvändigt då makthierarkin mellan könen som finns idag behöver uppmärksammas för att sedan kunna åtgärdas. Här anser vi att det inte är själva ordet jämställdhet som är problemet, utan inställningen till det och den innebörden ordet har för många idag. Vi menar att det finns en uppfattning om jämställdhetsarbete som en kvinnofråga när jämställdhet egentligen är något alla kön skulle dra nytta av. Genom detta arbete har vi gjort iakttagelsen att när det gäller offentliga rum är det trots allt män som har det maktmässiga övertaget, då det har varit mer accepterat för dem att vistas i staden och då dessa tankesätt lever kvar. Vi anser därmed att det är nödvändigt att ha jämlikhet, där jämställdhet ingår, som ett mål för landskapsarkitekturen.

8.2 Förslag på angreppssätt och vidare forskning

Under denna studie har vi fått uppfattningen att det finns en avsaknad av landskapsarkitekturens förhållande till genus nu och genom historien. Vi menar att ett samband finns mellan detta och det historiska osynliggörandet av kvinnors liv och arbete. Här ser vi en möjlighet till vidare forskning och uppmärksammande av kvinnors bidrag till landskapsarkitekturen.

Design av och för kvinnor är ett angreppssätt vi sett återkommande i olika jämställdhetsprojekt. Biltillverkaren Volvo har till exempel utfört ett projekt där detta angreppssätt använts. Camilla Palmertz på Volvo menar att *“Kvinnor är de mest krävande kunderna när de gäller bilar i premiumsegmentet. Vår ledstjärna var om du möter kvinnors förväntningar, så överträffar du mäns”* (Lundström, 2014). Att använda design av kvinnor för kvinnor bidrar till att synliggöra kvinnors tankar och erfarenheter och därmed värderas dessa högre. Vi menar även att detta arbetssätt innebär ett ställningstagande gällande värderingen av kvinnors kunskap samt bruk. Vi önskar fortsätta med undersökandet av fler strategier att använda i planering- och designprocesser som även kan översättas till landskapsarkitektur. Det är viktigt, menar vi, att det skapas goda exempel på lyckade genusplanerade miljöer. Även om dessa miljöer blir öar i ett offentligt landskap är ett övergripande och gemensamt arbete i samhället nödvändigt för den förändring som krävs, därmed har landskapsarkitekter ett ansvar. Trots detta finns begränsningar i det arbete landskapsarkitekter kan utföra. Politiken utformar de premisser landskapsarkitekter förhåller sig till. Vad som kan åstadkommas begränsas av de arbetsuppgifter yrkeskåren tilldelas.

De jämställdhetspolitiska målen är en del av de politiska premisser landskapsarkitekter har möjlighet att utgå från i sitt yrkesutövande. När landskapsarkitekter arbetar med ett genusperspektiv kan de jämställdhetspolitiska målen vara av vikt, då de stöds av det politiska intresset för förändring. Detta intresse ställer krav på landskapsarkitekter att skapa inkluderande platser. Genom att arbeta utifrån grundtanken att alla ska ges samma möjlighet att ta plats i samhället bör nya metoder framställas. Detta för att offentliga ytors utformning ska bidra till att de politiska målen för jämställdhet uppnås.

Ökad genusmedvetenhet och jämställdhet på landskapsarkitektutbildningen ser vi som en nödvändighet. Här anser vi att lärare och föreläsare bör utbildas i genusfrågor. Könblindhet som fenomen finns idag i vår utbildning och vi menar att det är högst väsentligt att öka medvetenheten kring detta. I dagsläget saknar vi analysverktyg för hur genus och landskapsarkitektur kan korrelera. Organisationer på universitet skulle gagnas av att genusgranskas och utvecklas efter dessa behov. Ett behov finns även av att granska de maktstrukturer som gör att en viss grupp är dominant på utbildningen. Frågeställningar som kan vara användbara i denna analys är till exempel; Hur många lärare och elever definierar sig som kvinnor/män/ickebinära? Vilka genus har lärare? Vilka ämnen undervisar de i? Hur mycket taltid ges kvinnor respektive män, jämfört med hur stor andel kvinnor och män som finns i klassrummet? Dessutom bör utbildningen lära ut genusteorier och analyser. Att få en överblick över vilka som läser till landskapsarkitekt, det vill säga; att analysera kön, klass, etnicitet med mera, kan SLU utforma strategier för att gynna en större mångfald bland studenter. Att nå en bredare målgrupp och skapa en miljö där fler känner sig välkomnade på utbildningen tror vi är en viktig insats för yrkeskåren då andra synvinklar från olika samhällsgrupper behövs. Med fler perspektiv och erfarenhetsvärldar inom branschen menar vi att en mer inkluderande landskapsarkitektur kan skapas.

8.3 Slutsats

Som följd av resonemangen ovan kan det konstateras att ett genusperspektiv är viktigt, särskilt inom landskapsarkitektur då yrket innebär planering och gestaltning av offentliga rum som ämnas för allmänheten. Ett genusperspektiv under arbetsprocessens ökar dessutom chansen att offentliga platser tilltalar fler.

Vi drar slutsatsen att problematiken med det ojämställda samhället återfinns överallt i världen, då den globala ekonomin skulle öka med 26 procent i den årliga globala BNP:n till år 2025 om kvinnor deltog i ekonomin i lika stor utsträckning som män (McKinsey Global Institute, 2015, s. 8). Även om den feministiska politiken uppskattningsvis har haft större framgångar i Sverige jämfört med många andra länder så bör vi beakta de stora förändringar

som fortfarande krävs för att uppnå en jämställdhet mellan kvinnor och män. Det finns ett brett spektra av ämnen kvar att granska med ett genusperspektiv och vi anser att landskapsarkitekturen är en av dem. Värderingar som finns i samhället idag, där kvinnors och mäns erfarenheter och handlingar inte likställs, menar vi, ger konsekvenser bland annat för vilka platser som skapas.

Det har varit en utmaning för oss att greppa vad landskapsarkitektur faktiskt innebär, vilka ämnen som ingår och hur genusanalyser kan appliceras på dessa. Denna uppsats har, hos oss väckt ett intresse och en önskan om fördjupning i landskapsarkitekturen med genusvetenskapen som grepp. Att ändra de tankesätt och värderingar som ärvs och återskapas, som samhället också lär ut, menar vi är svårt och tidskrävande. Genom uppsatsen har en ambition funnits om att diskutera innebörden av kvinnors underordning och hur denna påverkar landskapsarkitekturen. Vi menar att det är en nödvändighet att förhållandet mellan kvinnor och män ändras. Därför tror vi att det är ytterst angeläget att ha ett genusperspektiv på landskapsarkitektur. Att som landskapsarkitekt ständigt vara redo att ifrågasätta sig själv, sina invanda tankar samt att hela tiden jobba mot nya metoder och analyser som kan ge en bredare bild av hur verkligheten speglas i arbetet, är viktigt för att vi i framtiden ska nå målet om ett jämställt samhälle.

9 Referenser

Altenius, V. (2011). *Svårbehärskade offentliga rum - att bygga med människan i fokus*.

Karlskrona: Blekinge Tekniska Högskola, BTH, Sektionen för planering och mediedesign.

(Kandidatarbete i Fysisk planering, FM1402, 15 hp) Tillgänglig:

<http://bth.diva-portal.org/smash/get/diva2:833548/FULLTEXT01.pdf> [2018-04-18]

Ambjörnsson, F. (2006). *Vad är queer?* Stockholm: Natur och Kultur.

Andersson, B. (2001). *Rädslans rum - trygghetens rum - ett forskningsobjekt om kvinnors vistelse i trafikrummet*. Lunds Universitet. VINNOVA – Verket för Innovationssystem/The Swedish Agency of Innovation Systems, Stockholm. (VINNOVA Rapport VR 2001:32)

Tillgänglig:

<https://dokodoc.com/rdslans-rum-birgitta-andersson-lunds-universitet-trygghetens.html>

[2018-04-05]

Andersson, B. (2005). *RISK - Om kvinnors erfarenhet och fysisk planering*. Linköping:

Linköpings universitet. Tillgängligt:

<https://www.isak.liu.se/cks/forskning/publikationer/copyoffilarkiv-bocker/1.433214/RISK.pdf> [2018-05-10]

Andersson, F. (2016). *ARKITEKTUR OCH GENUS - Ett sökande efter feministiska praktiker i arkitekturen*. Chalmers University of Technology. Master Thesis in Architecture.

Tillgänglig: <http://publications.lib.chalmers.se/records/fulltext/250615/250615.pdf>

[2018-05-10]

Jensfelt, A. (2017). Rekordhög omsättning i branschen. *Arkitekten*, 7 februari. Tillgänglig:

<https://arkitekten.se/nyheter/rekordhog-omsattning-branschen/> [2018-05-20]

Bergström, E. (2013). *Att tala om de offentliga rummen – om begrepp och metaforer i planeringen*. Alnarp: SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för

landskapsarkitektur, planering och förvaltning, avdelningen för landskapsarkitektur.
(Kandidatarbete i landskapsarkitektur, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, Alnarp).
Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/6055/11/bergstrom_e_130918.pdf [2018-05-22]

Boverket (2018). *Jämställdhet i samhällsplaneringen*. Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationella-mal-for-planering/jamstalldhet-i-samhallsplaneringen/> [2018-05-14]

Christensson, M. (2015). *Sinnesupplevelse i landskapsarkitekturens teori och praktik*. Alnarp: SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap. (Master Project in Landscape Architecture, 30 hp på Landskapsarkitektprogrammet, Alnarp). Tillgänglig:
https://stud.epsilon.slu.se/8067/1/christensson_malin_150618.pdf [2018-05-03]

Ekberg, J. (2017). *Löneskillnaden mellan kvinnor och män 2016 - Vad säger den officiella lönestatistiken?* Andersson, B. (red). Stockholm: Medlingsinstitutet (årlig rapport).
Tillgänglig: http://www.mi.se/files/PDF-er/att_bestalla/loneskillnader/Skillnaden16.pdf [2018-05-18]

Fast, S. & Nilsson, S. (2013). *Norm & Form - Att förstå makt och rum ur ett genusperspektiv, från kritisk analys till strategi*. Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola. Institutionen för arkitektur. Masterprogram Design for Sustainable Development. (Examensarbete vid Chalmers Arkitektur). Tillgänglig:
<http://publications.lib.chalmers.se/records/fulltext/193194/193194.pdf> [2018-05-10]

Forsberg, G. (2005). Den genderiserade staden. I: Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B. & Scholten, C. (red), *Speglingar av rum: om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Östlings Bokförlag Symposion, ss. 19-35.

Friberg, T. (2005). Kvinnors upplevelser av resans rum. I: Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B. & Scholten, C. (red), *Speglingar av rum: om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Östlings Bokförlag Symposion, ss. 193-209.

Gemzöe, L. (2010). *Feminism*. 1 uppl. Stockholm: Bilda förlag.

Goličnik, B. (2005). *People in place : a configuration of physical form and the dynamic patterns of spatial occupancy in urban open public space*. Diss. Edinburgh: Heriot-Watt University School of Landscape Architecture/Edinburgh College of Art. Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/1842/8201> [2018-04-20]

Hammar, A. (2016). *Vem tar plats i det delade utrymmet? - En studie av rörelsemönster utifrån ett genusperspektiv*. Uppsala: SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur. (Kandidatarbete i landskapsarkitektur, 15 hp på landskapsarkitekturprogrammet, Uppsala). Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/9657/1/hammar_a_160923.pdf [2018-05-15]

Hellman, C. (2011). *Landskapsarkitektur och genus – en intervjustudie med tre landskapsarkitekter*. Uppsala: SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur. (Kandidatarbete i landskapsarkitektur, 15 hp på landskapsarkitekturprogrammet, Uppsala). Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/3185/1/Hellman_c_280811.pdf [2018-05-04]

Hillier, B. (2008). *Studying cities to learn about minds: some possible implications of space syntax for spatial cognition*. Bartlett School of Graduate Studies: University College London. Tillgänglig: <http://discovery.ucl.ac.uk/18536/1/18536.pdf> [2018-04-05]

Hirdman, Y. (2010). *Genus - om det stabila föränderliga former*. Upplaga 2:5. Malmö: Liber AB.

Jerima, M. (2013). *Offentliga rum i föränderliga städer – tillgänglighetens och den ökade rörlighetens inverkan*. Pro. gradu. -avh. Helsingfors Universitet. Institutionen för

Geovetenskaper och Geografi. Geografiska avdelningen. Tillgänglig:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42669/offrum.pdf?sequence=2> [2018-05-10]

Johansson, M. & Küller, M. (2005). *Svensk Miljöpsykologi*, 1:2. Lund: Studentlitteratur, ss. 17-34.

Küller, R. (2005). Miljöpsykologins uppkomst och utveckling i Sverige. I: Johansson, M. & Küller, M. (red), *Svensk Miljöpsykologi*, 1:2. Lund: Studentlitteratur, ss. 17-34.

Larsson, A. (2006). Makten över rummet: Om genusperspektiv i samhällsplaneringen.

Kvinnovetenskaplig tidskrift. vol. 2-3.06, ss. 29 - 47. Tillgänglig:

http://scholar.google.se/scholar_url?url=http%3A%2F%2Fojts.ub.gu.se%2Fojts%2Findex.php%2Ftg%2Farticle%2Fdownload%2F2359%2F2113&hl=sv&sa=T&oi=gpg&ct=res&cd=0&ei=ORzHWvSEO5SumgH9tbaAAw&scisig=AAGBfm2Qjdv5xUuWsFJkw9Dfitf5fw_ouQ&nossl=1&ws=2021x980 [2018-04-06]

Larsson, A. (2005). Kön och rum i den fysiska planeringen. I: Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B. & Scholten, C. (red), *Speglingar av rum: om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Östlings Bokförlag Symposion, ss. 211-227.

Larsson, A. & Jalakas, A. (2014). *Jämställdhet nästa! Samhällsplanering ur ett genusperspektiv*. Tillgänglig:

http://www.umu.se/digitalAssets/151/151836_jmstlldhet-nsta-redigerad-utgva.pdf [2018-04-25]

Lidwall, U. & Olsson-Bohlin, C. (2016). *Psykisk ohälsa - Sjukskrivning för reaktioner på svår stress ökar mest*. Försäkringskassan. (Korta analyser 2016:2). Tillgänglig:

https://www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/41903408-e87d-4e5e-8f7f-90275d4fe6ad/korta_analyser_2016_2.pdf?MOD=AJPERES [2018-05-20]

Listerborn, C. (2002). *Trygg stad – diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Diss. Göteborg: Chalmers tekniska högskola. Tillgänglig: <http://cpl.lib.chalmers.se/records/fulltext/349.pdf> [2018-05-22]

Lundström, H. (2014). *En bil av kvinnor för kvinnor*. Womengineer. [Blogg]. 4 maj. Tillgänglig: <http://womengineer.org/2014/05/04/en-bil-av-kvinnor-for-kvinnor/> [2018-05-21]

Lydén, N. (2011). *Det offentliga rummets möjligheter: En studie om hur Skarpnäcks offentliga miljö kan utvecklas för att främja den sociala hållbarheten i stadsdelen*. Alnarp: SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, LTJ - fakulteten. (Examensarbete inom Hållbar stadsutveckling - ledning, organisation och förvaltning, 30 hp) Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/3845/1/lyd%C3%A9n_nicolina_111028.pdf [2018-04-05]

McKinsey Global Institute. (2015). *The power of parity: How advancing women's equality can add \$12 trillion to global growth*. McKinsey & Company. Tillgänglig: https://www.mckinsey.com/~/media/McKinsey/Global%20Themes/Employment%20and%20Growth/How%20advancing%20womens%20equality%20can%20add%2012%20trillion%20to%20global%20growth/MGI%20Power%20of%20parity_Full%20report_September%202015.ashx [2018-05-20]

Norrman, M. (2009). *Staden - fara eller frihet för kvinnor?* Alnarp: SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, LTJ - fakulteten. (Examensarbete inom Landskapsarkitektprogrammet, 30 hp) Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/620/1/norrman_m_0911111.pdf [2018-05-18]

Olsson, I. och Störby, L. (2013). *Stadsrum för social mångfald - allas rätt till vistelse i staden*. Alnarp: SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, avdelningen för landskapsarkitektur. (Kandidatarbete i landskapsarkitektur, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, Alnarp). Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/5752/7/olsson_i_storby_l_130619.pdf [2018-05-10]

Regeringskansliet (2016). *Mål för jämställdhet*. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstalldhet/mal-for-jamstalldhet/> [2018-05-10]

Sevelin, G. (2015). *Skilda vägar – Rumsliga statistiska analyser av kvinnors och mäns rörelsemönster i grönområden*. Alnarp: SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, LTJ - fakulteten. (Master Project in Landscape Architecture, 30 hp) Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/8138/1/sevelin_g_150626.pdf [2018-05-18]

Snyder, M.G. (1995). Feminist Theory and Planning Theory: Lessons from Feminist Epistemologies. *Berkeley Planning Journal*. 1995:10, ss. 91-106 Tillgänglig: <https://cloudfront.escholarship.org/dist/prd/content/qt8fs581r1/qt8fs581r1.pdf?t=m7w1er> [2018-04-06]

Statistiska centralbyrån (2015). *Universitet och högskolor - Studenter och examinerade på grundnivå och avancerad nivå 2013/14*. Universitetskanslersämbetet. (UF 20 SM 1501). Tillgänglig: https://www.scb.se/Statistik/UF/UF0205/2013L14M/UF0205_2013L14M_SM_UF20SM1501.pdf [2018-05-21]

Statistiska centralbyrån (2016). *Lönesök – Hur mycket tjänar...?* Tillgänglig: <http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/lonesok/Search/?lon=arkitekt> [2018-05-17]

Statistiska centralbyrån (2017). *Var fjärde i Sverige är högutbildad*. Tillgänglig: <http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/befolkningens-utbildning/> [2018-05-14]

RFSL (2018). *Ordlista*. Tillgänglig: <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/ordlista> [2018-05-16]